

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Historisk-kritiske Undersøgelser

angaaende

Fragmenterne af Sanchoniathon

og

Carthagos Statsforfatning

efter *Aristoteles's Πολιτικῶν* l. II c. 11.

Indbydelseskraft

til den offentlige Examen ved Sorøe-Academics Skole,

som begynder den 21de Julii 1823,

af

Dr. H. F. J. Estrup.

Kjöbenhavn, 1823.

Trykt i det *Schultziske* Officin.

Nydöbling Cathedralsskole.

Critisk Undersögelse

om

Sanchoniathons Fragmenter.

Forerindring.

Dersom jeg var den første, der angreb Ægtheden af de Fragmenter, som tillægges den phæniciske Mythograph *Sanchoniathon*, og som ere os opbevarede af Eusebius 1); saa vilde jeg maaskee være mere varsom i at bestride en Forfatter, hvis Levealder efter Sagnet berører de mosaiske Tider, og som ved Vigtigheden af det, der er os levet af hans Historie eller rettere Cosmogonie, er bleven Oldgrandskeren ligesaa hellig som hans Alder. I hine Fragmenter læses nemlig de blandt de gamle Phænicier gjeldende Forestillinger om Verdens, Gudernes og Menneskenes Oprindelse og første Historie; her ligger altsaa for Dagen den Kilde, hvorfra en Strøm af Myther ved Phæniciernes Handelstoge udbredte sig over Middelhavets og maaskee flere af Atlanterhavets Kyster; her et Mindesmærke ældre end Hesiodus og Homerus, og jevntidigt maaskee med Jødernes ældste Skrivter, i det mindste omtalt som saadant af hellige Fædre. Der maatte en *Ursinus* 2) til, for først og med den ham egne Ironie at forgribe sig paa et Monument, der igjennem saamange Aarhundreder havde uantastet gjeldt for det, som det bar Navn af. I Ursins Fodspor traadte en Skare af dristige Critiker: *Dodwell*, *Anton van Dalen*, *Stillingfleet*, *Witsius*, *Jurieu*, *Richard Simon*, *Brucker*, *Meiners* o. A. *Sanchoniathon* har havt ligesaa mange og ligesaa berømte Forsvarere; og det er derfor ikke Auctoritet, som bevægede mig til at træde paa Modstandernes Side.

Det er ikke min Hensigt, i denne Undersøgelse at gjentage de gamle Indvendinger mod Ægtheden af Fragmenterne, uden forsaavidt Tydelighed fordrer

1) Præparat evangel. l. 1. c. 10 p. 30 sqq ed. Colon.

2) Henriens Ursinus: de Zoroastre, Trismegisto et Sanchoniathone III exercit. famil. Norimbergæ 1661.

det. Jeg forudsætter dem som bekjendte; jeg forudsætter da tillige som bekjendt: at Parterne meer have angrebet end stredet imod eller for Sanchoniathon; at deres Grunde langt fra ikke ere frømsatte med den Bestemthed, som de kunde og burde: at de ikke berøre det Væsentlige, og at endelig Undersøgelserne om Sanchoniathon ere foretagne i omvendt Orden. Man havde nemlig benyttet disse mærkelige Fragmenter som Auctoritet i den ældste Culturhistorie, og hellere end lade sig berøve en saa herlig Grundvold for et allerede opført System, vilde man dristigen hævde Skribentens Anseelse, om man end skulde træde Sandheden for nær. Skulde ikke mange Oldgrandskere, saavel ældre som nyere (hvoriblandt jeg nævner *Goguet*)³⁾ have gjort sig skyldige i den Slags *Petitio Principii*? —

Jeg har troet med mere Styrke at kunne vende mine Vaaben mod Sanchoniathon ved at slippe mindre vægtige Modgrunde, holde fast paa de væsentlige, gjøre Beviserne mere stringente og føie flere til, som nyere Undersøgelser have forskaffet mig. Endelig troede jeg, efterat have godtgjort min Overbevisning om, at Sanchoniathons Historie skyldtes et lærdt Bedragerie, at være kommen paa Spor efter Gjerningsmanden.

§ 1.

Indvortes Grunde mod Ægtheden af Sanchoniathons Fragmenter.

Der findes mange Modsigelser og Usandsynligheder hos Sanchoniathon, hvilke man vist ikke kan skrive alle paa Oversætterens Philo Byblii Regning. Jeg vil af disse udhæve nogle i samme Orden, som jeg forefinder dem i Fragmenterne hos Eusebius. Først kaldes S. *phænicisk Historieskriver*; dernæst nævnes han i denne Egenskab som en troværdig Fortæller af Jødernes Historie⁴⁾ og nogle Linier nedenfor som Forfatter af en gammel Historie (*παλαια ιστορια*).

Hvad angaaer Kilderne til disse historiske Arbejder, da skal han have faaet sine Efterretninger — (ikke nogle, men alle; ikke *ὑπομνηματα*, men *τα ὑπομνηματα*) — af en *Jova's Præst*, *Jerubaal*, hvilken Huet, Bochart og andre Sanchoniathons Forsvarere stræbe at gjøre til den samme Person som *Jerubbaal*, ellers kaldet *Gideon*, den berømte jødiske Suffet⁵⁾. Strax derefter siger han at have

3) Von dem Ursprung der Gesetze (Hamburgers Oversættelse) 1 p. 374 sqq.

4) Præp. ev. l. 1. c. 10 p. 40 B.

5) Dommern. c. 7, 1 c. 8, 35. Men kunde vel den Gideon, som opstillede Ephod, kaldes en Jehovas eller Iwas Præst? — Vil man med Bochart (Canaan l. 2 c. 17) undgaae

affattet sin Historie efter *Stads- og Tempel-Archiver* (*των κατα πολιν υπομνηματων και των εν τοις ιεροις αναγραφων*). Lidt længere nede (p. 34 A) vises vi hen til en *Thauts Skriver*, som den Kilde, hvoraf Sanchoniathon skulde have öset, og hertil föies endnu nogle *Ammoniske Skriver*, hvorom vi siden skulde handle. Beretningen om de jödiske Hypomnemata, om Stads- og Tempel-Archiverne, hvilke S. skal have benyttet, giver Porphyrius; de tvende andre Kilder, nemlig Thauts og de Ammoniske Skriver, nævner os den foregivne Oversætter Philo Byblius, der endnu omtaler andre Skriver af Sanchoniathon f. Ex. det *περι των φοινικικων σοιχειων*. 6)

Hvis vi end ikke kunne bygge paa denne Forskjellighed i Angivelser, hvad skulle vi dog tænke om en saa vidtlöftig Litteratur för den trojanske og nær den mosaiske Tid — thi da skal jo Sanchoniathon have levet? — i et Old fölgcligen, i hvilket Sagn og Digtinger pleie at være den eneste historiske Kilde? — hvad om jödiske Hypomnemata 7) til en Tid, da Dommernes Historie röber den fuldkomneste Mangel paa hellige Skriver hos Jöderne og snarere Uvidenhed om end Forglemmelse af Mosis Love? — Spörgsmaalet om Authentien af de hermetiske eller thautiske Skriver har Critiken allerede for længe siden afgjort. Den mythiske eller symbolske Thauts Navn var, ligesom Pythagoras's for Pythagoræerne 8), ret beqvemt til dermed at stemple og falbyde egne Ideer som en uforkastelig Hedenolds-Viisdom 9).

---

denne Vanskelighed ved at antage *ιερευς* som en urigtig Oversættelse af *כֹּהֵן*, hvilket Ord i det Hebraiske betyder ikke blot Præst men ogsaa *Fyrste*; saa maatte man dog betænke, at Porphyrius, af hvis fjerde Bog *κατα χρονικων*. hint Vidnesbyrd er hentet (Præp. ev. l. 1 p. 51), var Phænicier af Födsel, nöie bekjendt ikke blot med sit Födelands Skrivtsprog, men ogsaa med Jödernes Litteratur, og vel istand til en rigtig Oversættelse af *כֹּהֵן*. Men nyere Sproggrandskere ere desuden enige i, at Bemærkelsen af *Fyrste* i Ordet *כֹּהֵן* langt fra ikke er sikker. De Wettes Beyträge zur Einleitung ins A. Testament 1 p. 81 sqq. Geserii Handwörterb. d. hebr. Sprache ad voc. *כֹּהֵן*.

6) Præp. ev. 1 p. 40 D.

7) Thi det er vel upaatvivleligt, at Porphyrius ved den *ιερευς Θεος τα Ιεωω* (eller *Ιαω*, som Theodoret de curand. Græc. affect. serm. II p. serm. III p. 493 kalder ham) forstaaer en Jehovas Præst.

8) Pythagoras's Disciple tilskreve Pythagoras selv alle deres egne Opfindelser og lærde Arbejder. Jamblichii vit. Pythagoræ c. 29 p. 333 l. c. 31 p. 407 ed. Kiessling.

9) See Thom. Galei not. in Jamblich. de mysteriis Ægyptior. sect. l. c. 1 cfr. Henrici Dodwell. epistol. duæ de susceptione sacrorum ordium etc. unacum append. de historia Phoen. Sauchon. Londini. 1691. 8.

Jeg vil ikke opholde mig ved de Indvendinger, som grunde sig paa de afvigende Beretninger om Sanchoniathons Födebye (Porphyrius kalder ham en *Berytier*, Suidas derimod en *tyrisk* Philosoph), eller paa den historiske Modsigelse hos Porphyrius selv, da denue paa cengang lader Sanchoniathon leve under Dronning Semiramis og nær de trojanske og mosaiske Tider 1). Ogsaa den forskjellige Angivelse af Antallet og Navnet paa Sanchoniathons Böger lader jeg gjelde meer som et Beviis paa Vidners Ukyndighed end paa deres Uredelighed. Scaligers Indvending, at Öen Tyrus forekommer i Fragmentet af Sanchoniathon 2), endskjönt det insulariske Tyrus maatte være anlagt kort för Trojas Undergang, er det maaskee ogsaa lykket Bochart 3) at bortrydde, tildeels i det mindste; thi kunde der end ikke paa hint Sted menes den Klippe *Zor*, hvilken nævnes i Josvæ Bog 4), saa kunde dog Öen Tyrus, som Klippe i Havet, gjerne have baaret Navnet $\Upsilon\Upsilon$ för Stadens Anlæg 5).

For den egentlige Historie ere disse Fragmenter af Sanchoniathon vist nok kuns af ringe Betydning; de handle om Phönicernes Kosmogonie og Theogonie, og den eneste reen historiske Undersögelse, hvortil de gave Stof, er den om Phönicernes Herkomst og Stamfolkets oprindelige Boeliger. Men just heri synes de mig ikke mindst at forraade deres Opdigtelse. Man kan nemlig antage det for afgjort, at Phönicerne vare et indvandret Folkefærd, i hvor vanskelig den end, ifölge det hos de gamle ustadige Begreb om *ἔθνη θαλάσσια*, lader sig bestemme, hvor deres förste Boepæle vare. De Sagn, som Herodot har overleveret os angaaende Phönicernes Indvandring, förer han selv tilbage til de persiske Lærde 6); og disse

-
- 1) Præp. ev. l. 1 p. 31 ep. l. 10 p. 483 sq. cfr. Porphyrius *περι απογης* ed. Rhoer l. 2 § 56 p. 201. Volney (recherches nouvelles sur l'histoire ancienne t. III p. 91 not.) lægger vel ifölge Beviser, som det ikke er Stedet her at prøve, Semiramis's Regjering mellem Aar 1195 og 1180 f. C. og finder sin Beregning blandt andet stadfæstet ved hine Porphyrii Udsagn om Simultaneiteten af Semiramis's (og Sanchoniathons) Levetid og af Epochen fra Trojas Indtagelse A. 1184, efter Grækerues Chronologie. Volney er her i aabenbar Modsigelse med sig selv; thi (Recherches t. II p. 157 spp.) har han efter *assyriske* og *tyriske Annaler* fastsat Aar 1022 f. C. F. som Tidspunktet for Trojas Indtagelse. Endnu mindre vil Moses kunne henflyttes til samme Tidsalder.
  - 2) Præp. evang. 1 p. 35. A.
  - 3) Canaan l. c. cfi. Stillingflet. Orig. 5. 3. l. 1 c. 2.
  - 4) c. 19, 29.
  - 5) Herod. l. 20. 44 gr. Arrian. de exped. Alexandri l. 2 c. 16 sq.
  - 6) *ὁι λόγοι των Περσων* Herod. 1. c. 1. 7 c. 89 cfr. Justin. J, 18 c. 3.

Sagn saavel som de ligelydende, der vare i Omløb blandt Indbyggerne paa Öerne Tylos og Aradus i den persiske Havbugt og paa Öen Erythia ved Gades 7), mener jeg, vare ægte phæniciske. Følgelig ansee Phænicerne sig vist ikke selv for Aboriginer ved Middelhavets Kyst. Derimod den foregivne Sanchoniathon, som ikke vil fremsætte sine egne Meninger, men støtte sig paa Folkets Stats- og Tempel-Archiver, henflytter Scenen for Phænicernes Theogonie og allerældste Historie til Phænicien selv. *Γενος*, en Søn af *Αιων* og *Πρωτογονος* de første Dödelige, avler de dödelige Sønner, *Φως*, *Πυρ* og *Φλοξ*, hvilke gave Bjergene *Libanus*, *Antilibanus* og *Casius*, deres Navne, og den af dem avlede Hypsuranius fæster sin Boelig paa Öen *Tyros* 8) Saturnus selv anlægger Staden *Byblus*, 9) og skjenker Neptunus og Cabirerne Staden *Berytus* 1). Astarte indvier en Stjerne paa *Tyros's hellige Öe* 2); *Sidon* kaldes Neptuni Broder, og endelig nævnes *Chna* som den første, der bar Navnet *Phænix*. 3) Sanchoniathon er altsaa i Strid med den phæniciske Sagnhistorie. Og hvis vi ikke troe os beföiede til at antage mere end een Konge Abibal i Phænicernes ældste Historie, er der i Indledningen til Fragmenterne en Uoverensstemmelse med Josephus, der ligesaa fuldt som Sanchoniathon benyttede de phæniciske Archiver. 4) Denne anföerer efter disse en Abibal, som Tyriernes Konge henved Aar 1050; men ifölge Porphyrii Udsagn helligede Sanchoniathon en vis Abibal, Berytiernes Konge, sin Historie.

Hvad endelig den Sanchoniathon tilskrevne Cosmogonie og Theogonie angaaer, er Undersögelserne forbunden med store Vanskeligheder og, saamange paa-faldende Usandsynligheder end det deri indeholdte System frembyder, synes mig dog neppe een eller to tilstrækkelige til at fælde en afgjörende Fordömmelsesdom. Det hele Fragment i Eusebius *περι φοινικων θεολογιας* er sammenslikt af Sanchoniathons egne Ord og af Oversætterens Philos og Referentens, Eusebii Bemærkninger og det er næsten ikke mueligt at afsondre hine fra disse. Men om man end var istand til at uddrage Sanchoniathons Philosophemer, saa tillader dog Oversættelsen

7) Strabon. Geogr. l. 16 p. 766 ed. Casaubon. Plinii hist. n. l. 4. 22: "Tyrii aborigineus eorum orti ab erythraeo mari ferebantur.

8) Præp. ev. I. p. 34 sq.

9) Ibid. p. 37.

1) Ibid. p. 39.

2) Ibid. p. 38.

3) Ibid. p. 39.

4) Contra Apion. 1. 17. Antiqq. l. 1 c. 2 og l. 8 c. 5.

ikke at udfinde hans egne Udtryk, i hvis Sted Philo har sat sine, og paa de forfængelige Grækeres Viis endogsaa ombyttet mange phæniciske Egennavne med Græske. Naar derfor i disse Fragmenter forekomme philosophiske Termini, der synes henhørende til en meget senere Tidsalder (f. Ex. Aion og Protogonos, de første Dødelige og Fostere af Vinden, Kolpia, og Natten, Baan, Uraandens *ποθος* eller Elskov til dens egne Grund-Elementer eller *αρχαι*); saa vilde en saadan tilsyneladende Gnosticisme dog neppe afgive noget gyldigt Beviis mod Ægtheden af det Hele. Hvor vanskeligt er det desuden i Philosophiens Historie, efterat de gamle og rene Kilder have ophørt at flyde, og i Ideernes ubegrænsede Rige, hvor saamangen Forestilling synes nye, der maaskee længe har levet skjult eller for Aartusinder var fød og atter ligesom begravet for paa nye at gjenfødes, — hvor vanskeligt, siger jeg, her at bestemme ikke alene de philosophiske Terminers første Forekommen, men ogsaa Lærdommenes Alder og Ophav.

Derimod vilde det vel være et Falskheds Criterium, hvis der i Sanchoniathons Theologie fandtes forbigaaet et eller andet Hovedprincip i Phænicierne's Gudelære, eller hvis deri indeholdtes en saadan Modsigelse, der maatte ophæve en eller anden almindelig antaget og erkjendt Hovedlære i deres Religion. Det er netop den Side, hvilken under syncretistiske Forsøg snarest gives blot, naar uligeartede Bestanddele skulle sammensmeltes, støbes i en Form og gjelde for et vel sammenhængende Ur-System. Dette synes mig netop at være Tilfældet med Sanchoniathons Theologie. Saaledes f. Ex. er Adonis-Mythen ikke ret udviklet. Den Sanchoniathon, som af Suidas kaldes en *tyrisk* Philosoph, omtaler knap med et Par Ord 5) den tyriske Herkules, Melkarth, Tyriernes Stadkonge og Skytsgud.

Eusebius forsikrer i Overeensstemmelse med de øvrige Oldtidens Skribenter, der have givet os Bidrag til Kundskab om Phænicernes Religion, at dette Folks Naturphilosopher (*φυσικῶν οἱ πρῶτοι φυσικοὶ*) alene erkjendte Sol, Maane, Planeter, Elementer og hvad dermed stod i Forbindelse, for Guder. 6) Dette var ogsaa fuldkommen Philo Byblii Mening, og i Sanchoniathons Mythus-Kreds viser sig Solen som den høieste Guddom, som Beelsamin (*בעלשמיך, μόνος ἕρανος κίριος*). 7) — Havde derfor end ikke de phæniciske Vise antaget Himmeldguddommene for evige, Altings Ophav og *primi motores*; havde end Sanchoniathon kunnet hælde

5) Præp. ev. I p. 38. A.

6) Præp. ev. 1 c. 9 p. 28. A.

7) Ibid. p. 35 A. et p. 34. C.

til Meningen om et evigt *Chaos* og en *Uraande* (*πνοην ἀερος ξοφωδης*) og lade dens Kjerlighed til dens egne Elementer begynde Skabelsesprocessen; saa er det dog ikke troeligt, at de første Skabninger, der fremgik af Uraandens Forbindelse (*συμπλοκη*), kunde være andre end Himmelguddommene. Dog nei! Først lader S. *Ur-dyndet* (*Μωτ, ἰλυσ*) blive til. I Mot laae Sæden til *Dyr uden Fornemmelse* (*ζωα ἐκ ἐχοντα αἰσθησιν*); af disse fremkom *besjelede Dyr* (*ζωα νοερα*), kaldte *Zωφασημων* eller Himmels Beskuere. Endelig fremskinnede Soel, Maane og Stjerner af Ur-dyndet. Dersom der ved Zephasemin kunde forstaaes de *Himmellegemerne iboende Aander eller deres Sjele*, saa vilde Himmelguderne dog endnu kunne gjelde for Skabningens første og øverste Væsener. Men det er ikke saa; — da nemlig Himmellegemerne gennemglødede Jord og Hav, reiste sig *Vinde, Skyer og Regnskyt*, og da nu Naturkræfterne rasede imellem hinanden og stødte sammen ved Solens Paavirkning, saa brød *Torden* og *Lynild* frem, ved hvis Brag hine Zophasemin bleve opjagede af deres Søvn, og begyndte at røre sig af begge Kjøn baade i Havet og paa Jorden. Det er altsaa klart, baade at Zophasemin vare til før de tilbedede Himmellegemer, og at de ikke vare ligesom disses Sjele. Hvorledes kunde ellers Zophasemin være vakte og satte i Bevægelse af Himmellegemerne? De kunde jo ikke paa eengang være Skabere og Skabning, Aarsag og Virkning. Var det Zephasemin, der virkede igjennem Solen eller Beelsamen, saa maatte hine snarere være en Gjenstand for den høieste Tilbedelse end denne. Det var jo Princip i Phænicernes Religion, at der vistes de Væsener guddommelig Dyrkelse, som man skyldte Livet, og dernæst dem, som Menneskene havde at takke for een eller aanden for Livet nyttig Opfindelse eller Velgjerning. 8) Disse og andre Urmeligheder i denne Cosmogonic ahned maaskee Eusebius allerede, da han med al den Agtelse, han synes at bære for Sanchoniathon, fra den historiske Side betragtet, 9) dog ikke kunde tilbageholde den Formening: at han aabenbart udelukkede al *Guddom*. 4)

Mod mange af disse indvortes Grunde mod Ægtheden af Sanchoniathons Historie vil man i Almindelighed være beføiet til at gjøre den Bemærkning, at, da Sanchoniathon skulle være den eneste phæniciske Skribent, af hvem noget mere end Navnet har naaet vore Tider; at da han altsaa ikke kan sammenholdes i hans Beretninger med nogen Hjemfødt og efter Forudsætningen ligesaa vel underrettet

8) Præp. ev. p. 54 B cfr. p. 52 (D) sq.

9) Præp. ev. 1 p. 42 C, D.

1) Ibid. p. 55. D. *Τοιαυτη μὲν αὐτῶν κοσμογονία ἀντικρὺς ἀθεοῦτα εἰσαγασα.*

Auctor; saa kunne ikke enkelte Uovereensstemmelser med andre ikke-phæniciske Skribenter være afgjørende Beviser mod ham, fordi en mindre Troværdighed er at forudsætte hos fremmede Vidner. Det er derfor saameget mere nödvendigt at kalde de udvortes Grunde til Hjælp. Dog maa jeg bemærke, at man til Forsvar for Sanchoniathon ikke kan lade den gamle Iagttagelse gjælde: at de gamle Philosophers Speculationer ofte afvige fra Folkets mythiske Sagn. Thi Sanchon. var jo Historie-skriver og benyttede historiske Mindesmærker.

§. 2.

Udvortes Grunde imod Ægtheden af Sanchoniathons Fragmenter.

Hvad der især synes mig at tale mod Authentien af Sanchoniathon, det er den fuldkomne Tavshed om ham gennem den hele græske Oldtid indtil tredie Aarhundrede efter Christi Födsel. Grækerne pleiede stadigt Samqvem med Phænicien ikke blot i commerciel men ogsaa i videnskabelig Henseende. Dette Samqvem blev yderst levende, da Alexandrien, Centret for græsk Cultur som for Verdenshandlen, forenedes med Tyrus og Sidon under eet Scepter, Ptolomæernes.*) *Theodotus*, *Hypsicrates* og deres Oversætter *Chætus*, *Hjeronymus* den Ægyptier, *Histiæus*, *Philostratus*, *Asklepiades*, *Teucer* fra Cyzicus, *Claudius Julus*, og fremfor Alle *Dius* og *Menander* fra Ephesus skjenkede Grækerne phæniciske Historier. 2) Af *Dius* og *Menander* optog *Josephus* 3) Fragmenterne om Hiram og Kong Salomon, mellem hvilke og den foregivne Sanchoniathon der knap laae tvende Aarhundreder. *Menander* selv havde ikkuns oversat, hvad han havde fundet i Phænicernes Archi-

*) Mange monne muligen finde disse Beviser ex silentio, som Critiken i Almindelighed tillægger mindre Vægt, endnu mere svækkede ved den Bemærkning: at Alexandriens beröimte Bibliotheker efter fleres Mening (smlgn. Reinhard über die jüngsten Schicksale der alexandrinischen Bibliothek. Gött. 1792) vare tilintetgjorte længe før den omtvistede Forbrændelse paa Omars Befaling, og at Sanchoniathon desaaarsag kunde være de paaberaabte Autores ubekjendt. Imidlertid er det endnu ubeviist, at den alexandriniske Krig voldte mere end den Bruchiske Bogsamlings Ødelæggelse, og det er kuns en Gisning, at Bibliotheket i Serapeon under de senere Uroligheder i Alexandrien er bleven ødelagt. Endnu ved Josephi Tid lod Keiser Domitian (Sveton. Domit. c. 20) Böger afskrive i Alexandrien for at supplere sine brændte Bogsamlinger, og endskjönt Serapeon Aar 391 forstyrredes paa Theodosii Befaling, blev der dog aenselige Bogsamlinger tilbage i Staden (Orosii histor. l. 17 c. 15).

2) Vossius de hist. Græc. l. 3.

3) l. 1 contra Apion.

ver; 4) og dog nævner hverken [han eller nogen] [anden af de ovenanföerte Historie-
 skrivere, saavidt vides, den Sanchoniathon, som ifölge Forerindringen hos Eusebius
 skulde have öst sine Efterretninger af samme Archiver. Josephus, som ikke blot
 kjendte og benyttede de fleste af hine Historieskrivere, men ogsaa selv havde Adgang
 til de phæniciske Archiver, navnlig til dem i Tyrus, 5) hvortil han henviser Læserne,
 iagttager den fuldkomneste Tavshed om Sanchoniathon, saa ofte han end maatte
 have Anledning til at omtale, benytte eller megét mere gjendrive ham. S. skulde
 have hentet sin Kundskab om det jödiske Folk af en Jehovas Præst; han nævner
 en *Saturnus*, kaldet *Israel*, der med en Nympe *Anobret* avlede en Sön *Jeud*, det
 er: den *Eenbaarne*, hvilken han i en Krigsfare offrede paa et af ham oprettet Al-
 tar. 6) Hvem seer ikke her Hentydningen til og Forvanskning af Abrahams Histo-
 rie? Josephus kunde ligesaa lidt have overseet denne og andre Fabler som iövrigt
 forene sin Mening om det jödiske Folks Ælde og Udstammelse 7) med Sancho-
 niathons phæniciske Historie. Josephi Tavshed omstöder ganske min Troe paa
 Sanchoniathons Ægthed.

Dog — dennes phæniciske Historie skulde först *noget senere* — (det synes
 som om Pseudo-Sanchoniathon klogelig har villet undgaae hiin Klippe) — være
 bleven oversat af *Philo Byblius*, der levede paa Hadrians 8) Tid. Og det vilde
 folgelig ikke være *umueligt*, at Originalen kunde have været Josephus ubekjendt.
 Men ogsaa mod Philo Byblii Arbeide reiser sig Tvivl: — Om end ikke Chronologien
 tillader at lægge megen Vægt paa, at *Suidas* ikke bestemt nævner Philo Byblius
 som Forfatter af denne Oversættelse, saa er det dog ikke tröeligt, at *Justinus Mar-
 tyr*, en Samaritaner af Födsel, og *Tatianus*, en Assyrier, begge, baade hvad Alder
 og Födested angaaer, nær den foregivne Oversætter Philo Byblius, hverken skulde
 have omtalt denne eller hans Original. Begge hine Kirkefædre stræbte at godt-
 gjöre Kristendommens Fortrin for den hedenske Philosophie, og at fremstille Ordet
 som den evige Viisdoms Röst, langt ældre end al hedensk Religionsphilosophie; og
 dog skulde ingen af begge have taget Hensyn til en phænicisk Lærd, hvis Levealder
 grændsede nær til Mose Tid, og hvis Cosmogonic, uagtet enkelte Ordligheder, i det

4) Josephi antiqq. l. 7 c. 5.

5) Contra Apion. 1, 17. Antiqq. 1, 2. 7, 5.

6) Eusebii præp. evang. l. 1 p. 40 C. D.

7) I Bögerne mod Manetho, Apion og andre.

8) Su das sub φ λων Βυβλιος.

Væsentlige er den ældste jødiske og kristelige Skabelseslære modsat. Det er først af *Porphyrus* og *Eusebius* mod Slutningen af tredie og Begyndelsen af fjerde Aarhundrede, at Philo Byblii *Oversættelse* har været fuldkommen bekjendt. Men for Sanchoniathon findes i tredie Aarhundrede et Par Vidnesbyrd, hvilke fortjene en nøiere Undersøgelse.

Cyrellus har i Bogen mod Julianus⁹⁾ anført et Sted af *Clemens den Alexandriners* Stromata, hvori Sanchoniathon korteligen omtales. Men dette Sted forekommer ikke i det, som er tilbage af Stromata, og vilde man end heri stole paa Cyrelli Troskab, saa röber Clemens i det mindste, at han aldrig har havt enten Sanchoniathon selv eller Philos Oversættelse for sig; kunde han allene, han en alexandrinsk Lærd, begaae den Feil at tilskrive *Josephus* selv Oversættelsen af Sanchoniathon? — kunde han endvidere paastaae, at Sanchoniathon var fuld af græsk Overtroe (*ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας ἐπιμεσος*), og at han talte om de gamle Grækers Anthropiatric? Dersom virkelig S. har berørt denne Side af Grækernes Religion, saa maatte vel dette selv stride mod den af *Porphyrus* og *Eusebius* antagne Mening om den phæniciske Philosophs Levealder. Hvad var vel Grækernes Religion imellem Mosis og Priami Tid? — Grækernes Heroer vare neppe dengang traadte ind i Gudernes Kreds.

Athenæus nævner ved Siden af Mochus (hvilken nogle bibelske Critiker have holdt for den samme som Moses) en vis *Suniaithon* blandt de phæniciske Historie-skrivere.¹⁾ Casaubonus har ikke taget i Betænkning at rette *Σουνιαίων* til *Σαγγωνιαίων*, endskjönt denne Emendation slet ingen Hjemmel finder i Haandskrivterne. Sæt endogsaa, at Athenæus virkelig har meent vor Sanchoniathon, saa röber dog denne Navnefeil, at han ikke har kjendt ham nøie. Men det er ikke engang rimeligt, at et saa vigtigt Værk til Athenæus's Tid skulde have existeret og dog kuns været anbefalet af en Curiositetssamler og dertil blot benyttet af ham for at indbyde een af Gjesterne *Ulpianus* til at mætte sig i den Ret *Χεβροδλαψον*, hvilken Suniaithon netop skulde have omtalt: Man indseer ikke lettelig, hvorledes denne Ret finder sin

9) l. c. p. 205 ed. Lips. 1696.

1) Deipnosoph. l. 3 c. 100 p. 126 ed. Casaub. Casaubonus begaaer her den utilgivelige Feil at fremkalde baade *Philo* og *Josephus* som Vidner for Sanchoniathon.

Priis i en phænicisk Gudelære og Historie. Suniaithon er neppe den samme som Sanchoniathon. *)

Det er overhoved besynderligt, at der af hele Sanchoniathons for den ældste Religions- og Statshistorie saa vigtige Værk i aatte eller ni Böger (thi Tallet angives forskjelligt) ikke skulde være os levnet uden det ubetydelige Brudstykke hos *Eusebius*. Det er denne Kirkehistoriens Fader, som næst *Porphyrius* 2) giver det første bestemte Vidnesbyrd om Sanchoniathon og hans Oversætter, Philo Byblius. *Eusebius* röber tydelig nok, at han i det Bibliographiske om begge meest bygger paa *Porphyrii* Udsagn, og derfor disputerer ex concessis med denne angaaende Sanchoniathons Alder og andre Gjenstande. 3) *Porphyrius* er altsaa den egentlige Støtte for Troen paa en Sanchoniathons Existence og Authentien af hans Skrifter. Selv Tilværelsen af en *Philos* Oversættelse staaer og falder med *Porphyrii* Auctoritet. Hvorvidt nu *Eusebius* har fundet eller burdet finde denne Auctoritet gyldig, beroer paa en Undersøgelse om hans historiske Troværdighed. Men vist er det, at *Eusebius* ellers gaaer ud paa at omstøde den samme Christusfiendes Paastande, paa hvem han her beraaber sig som Vidne for Sanchoniathon.

Theodoret, Biskop af Cyrus, afgiver det tredie Hovedvidnesbyrd om Sanchoniathon. 4) Men han levede et heelt Aarhundrede efter hine, og følger i hans Omtale af S. meest *Porphyrius*, hvilken han kalder en stor Beundrer af denne Phæni-

*) *Athenæus* nævner paa anførte Sted *Suniaithon* ved Siden af *Mochus*. Denne *Mochus* antages med Rette for den samme *Mochus* som Naturphilosophen (*φυσιολόγος*), med hvis Efterkommere og Disciple *Pythagoras* i langt paafølgende Tider havde lærerige Underholdninger i Sidon (*Jamblichus* vit. *Pythagoræ* c. 3 p. 37 ed. *Kiessling*). Jeg mener derfor, det er höist besynderligt, at *Jamblichus*, hvor han fortæller dette saavel som andet om *Pythagoras* Indvielse i de Bybliske og Tyriske Hierophanters Mysterier, ikke ogsaa nævner *Sanchoniathon* ved Siden af *Mochus*. Skulde han vel have undladt det, hvis han havde antaget *Athenæus's* *Suniaithon* for den samme som den gamle Philosoph *Sanchoniathon*? Mon denne ikke havde af *Jamblichus* endnu bedre fortjent en Omtale som *Pythagoras's* Lærer? —

2) *Περί ἀποχης* l. 2 §. 56 p. 201 ed. *Rhoer*.

3) *Præp. ev.* l. p. 30, 59 l. 10 p. 485, 59. L. iv p. 156 D. nævner *Eusebius* *Philo* selv som Forfatter til den samme Phæniciske Historie, af hvilken han forhen blot havde kaldet ham *Oversætter* (*ἐκ τῆς πρώτης συγγραμματος τῆς φιλονος φωνικῆς ἱστορίας*). En saadan Ustædighed i Angivelsen af Forfatter, af Bögernes Tal etc. lader sig lettest forklare, naar vi antage, at *Eusebius* ikkuns middelbart har kjendt den omtalte Historie

4) De curand. Græc. affect. serm. n. p. m. p. 493. serm. 3.

cier. 5) Det var altsaa Porphyrius, som bragte Sanchoniathon paa Bane. Dermed vil jeg ikke paastaae, at Porphyrius selv var Forfatteren af vore Fragmenter under Sanchoniathons Navn; thi da maatte man *aldeles* forkaste Clemens den Alexandriners og Athenæus's Vidnesbyrd, eftersom begge disse Skribenter levede for Porphyrius. Derimod holder jeg mig af ovenanførte indvortes og udvortes Argumenter for overbevist om, at Sanchoniathons Historie, saaledes som vi kjende den, maa være opdigtet. Flere Grunde for denne Mening vil den følgende Paragraph angive, hvori vi nærmere ville efterspore Pseudo-Sanchoniathon og hans Alder.

§. 3.

Om den virkelige Forfatter til den phæniciske Sagnhistorie under Sanchoniathons Navn.

Philo Byblius selv vil man ikke lettelig kunne tillægge Bedraget; thi da han levede imellem Nero og Hadrian (6), saa kunde neppe et Værk, hvilket han selv erklærer for saa vigtigt, 7) være bleven hans Samtidige og efterlevende Lærde ubekjendt lige indtil Begyndelsen af tredie Aarhundrede. Her møder os det første Vidne, Clemens Alexandrinus, der dog neppe har havt Philos Oversættelse for sig, siden han nævner Josephus som Oversætteren. Existerede altsaa slig Oversættelse til Clemens's Tid, maa den have været meget nye; thi den fandtes jo ikke i Alexandriens lærde Skatkammere. Desuden omtaler Suidas ikke bestemt denne Oversættelse blandt Philo den Bybliers Arbejder. Derimod borger hint Vidnesbyrd af Clemens og maaskee det af Athenæus for, at Porphyrius (som er den næste, der omtaler Sanchoniathon og Philo, og som døde i Begyndelsen af fierde Aarhundrede) heller ikke kan være Pseudo-Sanchoniathon. Ifølge Bestemmelserne af Philos og Porphyrii Levealder maatte altsaa Digtets Fødsel ligge imellem Slutningen af andet og Slutningen af tredie Aarhundrede e. C. F., og vi skulle nu see, om Critiken i dette Rum tilstæder os nogen nærmere Bestemmelse.

Det var netop dette Aarhundrede, hvori Gnostikerne havde givet Lysten til at grandske i österlandsk Religionsphilosophie Næring. Det var en Tidsalder, hvori den aandelige Kamp mellem den endnu ikke herskende Kristendom og dens endnu ikke forfulgte Fiender opmuntrede alle Partier til at söge en Stadfæstelse, hvert for sin Mening, i de ældgamle Visers Skrivter; kunde man ikke bevise, at den

5) *Τὸν Σαχωνιαθὸν ἡμὴν τεθναμᾶκεν ὁ Πορφύριος.*

6) Suidas sub *φιλον Βυβλιος*.

7) Eusebii præp. ev. 1 p. 32. C. D.

angrebne Tro var|den ældste, og ærværdigste, saa var|dog meget vundet ved at godtgjøre dens Overeensstemmelse eller Lighed med et eller andet ældgammelt Religionssystem. Kunde en saadan Overeensstemmelse ikke redelig bevises, saa blev den fremtvunget; man opdigtede, hvad ikke existerede, for at finde, hvad ellers ikke var at finde. Det andet og tredie kristelige Aarhundrede var netop frugtbarst paa saadanne Opdigtelser. Skriver af en Orpheus, Pythagoras, Hermes, Zoroaster o. A. vare da i Omløb; 8) hvorfor da ikke tillige en Sanchoniathons? — De Kristne betjente sig af slige litteraire Paafund; hvorfor skulde deres Modstandere ikke betræde samme Vei? — Critiken var saa langt tilbage, at man ikke lettelig stod Fare for, altfor snart at beskjæmmes. Eusebius var sikkert een af hans Tids dueligste og lærdeste Mænd, og dog har han stemplet mangen Fabel med Sandheds Præg.*)

Planen med Opdigtelsen af Sanchoniathons Værk var saa fint lagt og saa vel udført, at ikke aleneste Eusebius og Theodoretus intet *ψευδος* ahnede, men at 1300 Aar medgik, inden der yttredes nogen grundet Tvivl mod det Eusebianske Fragments Ægthed. Naar man opmærksom gjennemlæser dette Fragment, da vil man finde, at den nævnte Oversætter, Philo den Byblier, udgiver sig for en Tilhænger af Euhemerus's System; at han altsaa var en Hader af Allegoristerne, og vilde bringe Mythologien tilbage til den historiske Standpunkt. Man vil finde, at Sanchoniathon stræber at tilegne Phænicerne alle Folks Guder, berømte Mænd og Opfindelser, som hørende hjemme i deres Verden. Dette System var altsaa ligesaameget dem imod, der gjorde Guderne til blotte Naturkræfter og derved opløste den gamle Folketroe, som det ellers i mangen anden Sætning stemmede overeens med græske (Stoikernes) Philosophumena, f. Ex. i Meningen om en Verdenssjel, der ordnede Chaos ved en indvortes, nødvendig Bevægelse. Det er Principet i Sanchoniathons Theogonic som i Hesiodi 9): at Materien er Moder til Guder; Mennesker og Dyr, og det eneste

---

8) Porphyrius (vit. Plotini c. 16) omtaler disse Apocrypher, for saa vidt de shyldtes de Kristne. Selv havde han beviist, at Zoroasters Skriver vare uægte. cfr. Valckena. er Diatribe de Aristobulo Iudæo §. xxiv-xxviii.

*) Et Resultat, som træder frem af I. Möllers lærde Undersøgelse de fide Eusebii, og hvad Skrivtet Præparatio Evangelica angaaer, endnu tydeligere af L. C. Valckenaer. Diatribe de Aristobulo Iudæo. Lugduni 1806. 4.

9) Theog. v. 115 sqq.

uendelige og evige Væsen. *) End flere Foreningspuncter havde S's Cosmogonie med Ægypternes Skabelselslære. Ogsaa siger jo Forfatteren sig at have öst af Thauts Skrifter, og Suidas 1) opregner blandt hans philosophiske Arbejder en *φυσιολογια Ερως* og *Αιγυπτιακη θεολογια*. Endvidere: om de jödiske Sagn vidste Sanchoniathon Besked, levede nær Mose Tid, var underrettet af en Jehovas Præst, og anvender, som vi ovenfor have bemærket, adskillige af de hellige Myther paa phæniciske Guder; ja hans Cosmogonie har ved første Öiekast en vis Lighed med den mosaiske, som i den Grad har bestukken adskillige Lærde, hvoriblandt Huetius, 2) at de troede, at Moses Jaac skjult under Thauts Navn, og at de ikke et Öieblik tvivlede om Ægtheden af denne phæniciske Philosophie.

Sanchoniathon blandede saaledes phæniciske, græske, jödiske, ægyptiske og flere österlandske **) Myther og Philosophemer i Hob for at tilveiebringe et Slags Ur-System, der kunde have noget Tillokkende for hver især. Eusebius vil af ham bevise, at Grækerne ikke selv havde opfundet den Religion. Han slutter Fragmentet med den Bemærkning: at han formodede, det var enhver klart, at denne phæniciske Theologie ikke var poetisk Hjernesvind og Allegorie, men indeholdt gamle Vises Vidnesbyrd. 3) Eusebius selv synes da ligesom at indslutte flere Viismænd

*) I det sidste Led af Sanchoniathons Mythologie vise sig endnu flere Ligheder med den græske Theogonie. Mythen f. Ex. om Tidens Kamp og Seier over alle Væsener er, skjönt andersledes udmalet, den samme som den græske Hesiodi Theog. v. 460 sqq.

1) Sub. v. *Σαγγονιαθων*.

2) Demonstr. evang. Pr. IV p. 50 sq. p. 70 sq. cfr. Grotius de verit. rel. christ. I, 1 §. 16 p. 38 ed. Elzevir & comment. ad evang. Matthæi c. V, 31 og Anton van Dale in append. ad dissertat. super Aristeia p. 477 et p. 497 sqq. Thaut skulde være Moses; Jerombaal Gideon; Jao Jehova; Saturnus Abraham; Anobret Sarah; Natten Baav skulde være Moses's *בְּרוּךְ*, og Vinden *Κολαια* sammes *קוֹל-פִּי-יְהוָה*: Guds Munds Stemme.

**) Link die Urwelt und das Alterthum 1 p. 316 finder ogsaa Buddha-Lærens Aand i den første Skabelsemythus hos Sanchoniathon. I Sanchoniathons Cosmogonie er Vinden et vigtigt cosmogonisk Mittel ligesom i Zendbögerne. Horn, en Forfægter af Sanchoniathons Ægthed, antager selv Sanchoniathons Philosophie at stamme fra Ægypten af (Biblische Guosis p. 318. sq.).

3) *Σοφον δε και παλαιων, ος ων αυτοι φαιεν, θεολογων αληθεις μαρτυρια*. Naar man opmærksom gjennemlæser denne Cosmogonie og Theogonie, vil man ogsaa finde den sammenstykket af Myther, der i deres Aand og Væsen ere noget uovereensstemmende og rübe forskjellige Forfattere: først en aldeles materialistisk Fremstilling af Altings chaotiske Udvikling; dernæst en symbolsk Fremstilling af Verdens og Menneskets Skabelseshistorie; endelig en lignende med græsk Tilsnit.

under Sanchoniathons Navn og at have en Ahnelse om, at dette var mythisk. Han føier til: at hine Vidnesbyrd vare ældre end alle Digtere og Fabelskrivere, og laante Troe af de endnu i de phæniciske Byer gjeldende Guders Benævnelser og Gudehistorier og af de Mysterier, der holdtes i hver især." 4) Ifølge disse Bemærkninger hos Eusebius bör man vist nok bibeholde disse Fragmenter af Sanchoniathon som en Kundskabskilde, hvad den phæniciske Mythologie angaaer, fordi ægte phæniciske Sagn her ere samlede; men dermed er ikke Sanchoniathons Alder afgjort, kuns Opdigterens Konst og Kyndighed. Heller ikke tör man benytte denne Mythe-Samling uden med stor Forsigtighed, fordi det ikke er let at rense det Ægte fra det Uægte, det Gamle fra det Nye.

Paa den Tid, vi antage Sanchoniathons Skrivter at være opdigtede, var Alexandrien, formedelst Confluxen af Jöder, Perser og Græker, Platoniker, Pythagoræer og Kristne, Syncretismens Hovedsæde. Her blev ogsaa *Ammonius Sallus* til samme Tid Stifter af den eclecticiske, saakaldte nye platoniske, Philosophie. 5) Han bragte Platos og Aristoteles's Systemer i Harmonie. 6) *Plotinus*, der meget nöie fulgte sin Lærer Ammonius, indblandede i sit Foredrag ogsaa stoiske, persiske og indiske Philosophemer. 7) *Porphyrus*, Plotins Discipel, hadede allegoriske Fortolkninger, i det mindste dadlede han Origenes derfor 8), og af Porphyrus's Brev til den ægyptiske Præst Anebo 9) er det aabenbart, at han ikke betragtede Guderne som *allegoriske* Væsener, men som virkelig eksisterende. Forsaavidt er Aanden i Sanchoniathons Philosophie overeenstemmende med disse Eclectikers, og der kunde vel lade sig tænke en Hensigt, de kunde have havt med at opdigte Böger under Sanchoniathons Navn. Hensigten var vel ikke blot at tilfredsstille en gjængs Digtesyge eller at fælde Allegoristerne, men ogsaa den, at have et gammelt ærværdigt Religionssystem at sætte imod Jöderne og de Kristne, der byggede saameget paa deres hellige Bögers Ælde. Thauts Skrivter, som Sanchoniathon

4) Præp. evang. 1 p. 42 sub finem cap. 10.

5) Bruckeri hist. philos. t. 2 p. 205.

6) Hierocles ap. Photium. eod. 214 p. 285 eod. 251 p. 570.

7) Porphyrus's vit. Plotini c. 3 sq. et c. 14. *Και τα Στοιμα λανθανοντα δογματα.*

8) Euseb. hist. eccles. l. 6 c. 19.

9) Foran i Thom. Gales Udgave af Jamblichus de mysteriis Ægyptiorum.

skulde have benyttet, ere blandt Grækerne især blevne anpriste af disse nyplatoniske Philosopher, fornemmelig af Porphyrius og Jamblichus. 1)

Af Eusebius 2) vide vi, at Porphyrius i hans Bog *κατα Χριστιανους* især gik ud paa at angribe den hellige Skrivts Auctoritet, og det er klart, at han ved flere Hentydninger til jødiske Sagn hos Sanchoniathon har villet sætte dennes phæniciske Philosophie i Forbindelse med hans egne Skrifter mod de Kristne og Jøderne. Efter de tilsyneladende Ligheder, hvilke S's Cosmogonie havde med den Mosaiske, *) kunde man vente, at et saadant *Ψευδος* blandt de Kristne ikke vilde finde mange Modstandere. Hvormegen Umage gjør ikke Porphyrius sig for at anbefale de Kristne Bogen? han gjør dem opmærksomme paa, at Sanchoniathon ogsaa omhandler Jødernes Historie "*paa en sandfærdig og med dette Folks Egennavn overensstemmende Maade.*" 3) Ja Porphyrius bruger endog Sanchoniathons Navn som en Anbefaling af hans eget historiske Værd; men han har derved selv antydet; at Forfatterens Navn er *mythisk*. Hos Eusebius lyde Porphyrii Ord: "at Sanchoniathon skrev den gamle Historie *Φιλαληθως*." Derimod beretter Theodoretus ligefrem efter Porphyrius; at Sanchoniathons Navn i det phæniciske Sprog bemærker "*den sandhedselskende*" (*Φιλαληθης*), og den lærde Bochart har med megen Rimelighed opløst Sanchoniathons Navn og udfunden denne Betydning: nemlig *Σαγκωνιαθον* = Sankineatheo = סנקנאתו (סן סנה: א: סן) lex s. veritas og זקנתו zelus ejus) א: Sandheden hans Lyst. 4)

1) Ursini exercit. II de Trismegisto sect. 5 p. 118 sq. Den ældste Auctoritet for Thauts Existence ere Selenius Alexandrinus og Manetho, hvilke Jamblichus støtter sig paa ibid. sect. 1 p. 76.

2) Præp. ev. I. 10 c. 9 p. 485.

*) Det er bekjendt nok, at Jødernes hellige Skrifter fandt Læsere blandt de hedenske Philosopher. Jeg vil ikke undersøge den gamle Paastand, at Pythagoras, Plato o. a., skulde have benyttet Mosaiske Ideer (Eusebii præp. evang. VIII p. 576 C. cfr. XIII p. 664 C. efter Aristobuli Udsagn); men Jødernes Lovgiver havde jo selv i en nyplatonisk Philosoph af det Old, *Dionysius Longinus*, en Beundrer (*περι ύψης* c. IX 19 ed. Mori).

5) Euseb. præp. ev. I p. 51. A & B.

4) Bochart. Canaan I. 2 c. 17. Andre Opløsninger af dette Navn hos Ursinus (exercit. III de Sanchon. p. 189 sq.) Men Porphyrius maatte vel være den bedste Fortolker af Navnet, som Tyrrier og som Medvider idetmindste i Bedraget; og det er hans Fortolking, Bochart har fulgt.

Det er vist nok ikke min Mening, at Porphyrius selv er Pseudo-Sanchoniathon; thi forkaste vi ikke aldeles Clementis Alexandrini eller reittere Cyrilli Vidnesbyrd, maa jo Sanchoniathons Historie have existeret i Begyndelsen af 3die Aarhundrede efter Chr. F. Skulde nogen af hine eklektiske Philosopher have sammensmeddet Værket, saa maatte det ifølge den Tidsbestemmelse, vi ovenfor have sat for dets Affattelse, være enten *Ammonius Saccas* selv eller *hans allernærmeste Disciple*.

Fabricius⁵⁾ og Brucker⁶⁾ mene, at Ammonius intet har skrevet, og de stötte sig paa en Yttring af Longinus hos Porphyrius⁷⁾. Men de have ganske misforstaaet Longinus, der ikke paastaer, at Ammonius intet har skrevet, men blot, at han ikke gjorde det til sin Hovedsag at skrive, da han foretrak det egentlige Lære-Embede. Af Origenes og Eubulus, om hvem det samme Udsagn af Longinus maatte gjelde, anföres meget mere strax efter et Par Skrifter: *περι δαιμονων, περι τε φιληβε και τε Γοργι και των Αριστοτελει προς την πλατωνος πολιτειας αντειρημενων*. Derimod synes det vel, at Ammonius har forbeholdt sine Disciple visse Lærdoms-Mysterier. Porphyrius fortæller nemlig⁸⁾: at Plotinus, Herennius og Origenes, Ammonii Disciple, vare komne overeens om, intet at aabenbare af Ammonii Lærdomme (*α δη εν ταις ακροασειν αυτοις ανευκαθαρτο*), men at Herennius först bröd Pacten, og blev efterfulgt af de andre.

Endelig mener jeg, at der i Philo Byblii Indledning til de os levnede Fragmenter af Sanchoniathon forekommer et Sted, som ikke utydelig peger hen til Ammonius og hans nærmeste Lærlinge, som Skaber af dette Philo-Sanchoniathons Værk. Der siges nemlig⁹⁾: "*at S. havde sammenlignet sin Historie med adskillige i Tempelhelligdommene fundne Böger, affattede med Ammoniernes hemmelige Skrift, der ikke var alle bekjendt, og at han saaledes prøvede alles Mening.*" Disse ammoniske Skrifter*) have modtaget forskjellige Udtydninger.

5) Bibl. Græc. I. 4 part. 2 p. 160.

6) Hist. philos. t. 2 p. 207.

7) Vit. Plotini c. 20.

8) Vit. Plotini c. 3.

9) Euseb. præp. ev. 1 p. 32 B. *Ο δε συμβαλων τοις απο των αυτων ευρεθεισιν αποκρυφοις Αμμωνειων γραμμασιν συγκειμενοις, α δη εν εν πασι γνωριμα, την μαθησιν απαντων ησησε.*

*) Horn biblische Gnosis p. 318 sq. antager *Thots* Skrifter, de *Ammoniske* og *Jaos* for et og samme. Han vil nemlig (cfr. ibid p. 305) bevise af Platos Phædrus Vol. X p. 379, at Thot og Jupiter Ammon er een og samme Gud og Symbolet paa den høieste Intelligents og Viisdom i Verdens Styrelse; og Jao anseer han for at være et bekjendt

Nogle have uden al historisk Grund tænkt paa Ammoniterne. Den lærde Bochart derimod sammenligner *Ammon* med det Hebraiske *חַמְנִים* d. e. *Solens Tempel*, og tænker som en Følge heraf paa den hellige Tempelskrift hos Ægypter og Æthioper, hvilken Diodorus og Heliódorus' omtale.¹⁾ Jeg har kuns een Hovedindvending mod denne Fortolkning, at det nemlig ikke er let at begribe, hvorfor den græske Oversætter ikke skulde have givet dette Appellativum paa Græsk, da han dog selv saa ofte overfører græske Gudenavne paa de phæniciske. LXX oversætte *חַמְנִים* ved *τεμενη*,²⁾ en Autoritet, som Sanchoniathons Oversætter vel kunde føie sig efter.

Skulde ifølge hiin Bemærkning om Ammonii hemmelige Lærdomme denne Philosophs Navn ikke kunne ligge skjult i *Ammon*? — Forfatteren vilde maaskee igjennem den foregivne Oversætter Philo ved dette Ord paa en dunkel Maade tilkjendegive den Skole, hvorfra dette aandelige Product var udgaet, men ogsaa kuns paa en dunkel Maade, og valgte derfor en Benævnelse, som kunde modtage andre Forklaringer. — Til Slutningen vil jeg gjøre opmærksom paa et Par Steder hos Jamblichus, der hørte til samme philosophiske Skole; maaskee Valget af hint Udtryk af dem bliver mere begrundeligt. Han siger: at den Skaberaand (*δημιουργος υες*), som bevarede Sandhed og Viisdom, saavidt den berører Skabelsen, og drager de skjulte Aarsagers ubekjendte Betydning *την αγανη*

Ammons Navn. — Dog — om Identiteten af Thot og Ammon kunde der vel tvivles. De nævnes upaatvivlelig som afsondrede hos Herodot (II c. 42 cfr. c. 138 *Σεβς* og *Εμμης*) og Horn selv beviser p. 502, at Ægypterne talte om Thot som om et Meeniske. At Sanchoniathons Jao ikke er Ægypternes Ammon, viser noksom Contexten. Desforuden tales ikke hos Sanchoniathon om *Ammons* Skrifter som om Thots, (hvilke begge destingueres); men om *Ammoniernes*. Vi vide vel, at et Folk har heddet saa, men ingenlunde, at Ammons Præster kaldtes med dette Navn. Ikke heller omtales Alderdommen Skrifter af disse Ammons Præster. Plato kan man ikke bygge paa; thi hverken han eller andre Grækere havde en reen Anskuelse af den ægyptiske Religion. De fire Steder hos Herodot (I. 2 c. 42. I. 3 c. 25 sq. I. 4 c. 181), som omtale Ammonierne i Afrikas Ørk, hentyde ikke til nogen Literatur hos dette Folk, og Sanchoniathons Gudelære er saa lidet ægyptisk, at den ikke kan tillægges en ægyptisk-ammonisk Præstekaste.

1) Canaan I. 2 c. 17.

2) Ezech. c. 6, 4. 6. Ellers betyder *חַמְנִים* Gudestøtter og ikke Gude-Tempel, og ikke engang Bemærkelsen, af *Solens Støtter* antager Gesenius for sikker.

των κεκοιμημενων λογων δυναμιν) for Lyset, i Ægypternes Sprog kaldtes *Αμων*. 3) Som bekjeudt skrev Iamblichus sin Bog om Ægypternes Mysterier med Hensyn til Porphyrii Brev til den ægyptiske Præst Ancho; og Jamblichus lader en endnu mere navnkundig ægyptisk Prophet eller Præst, under Navn af *Ab-Ammon*, besvare Porphyrius.

Det synes altsaa, som om den Skole, Ammonius var Stifter af, gjerne frembød cosmogonisk og theogonisk Viisdom under Titel af *Ammoniske Mysterier* (*αποκρυφα Αμμωνεων γραμματα*), og at man saameget hellere udkaarede sig denne tessera, som den foruden den engang antagne Betydning af Skaber-Viisdom indsluttede en stor Lærers Navn, der selv havde foredraget sin Lære som et *Mysterium*. Sanchoniathon skal have skrevet en fuldstændig Historie, men vi have imidlertid ikkuns det cosmogoniske Fragment. Maaskee dør aldrig har existeret mere end denne saakaldte første Bog. Maaskee Eusebius i det mindste aldrig har kjendt mere deraf; thi hvorfor skulde han ellers ikke have benyttet flere af de følgende Böger i hans forskjellige historiske Skrivter? Var altsaa Sanchoniathons Historie kuns en phænicisk Genesis, saa hunde Forfatteren med saamegen mere Grund angive *γραμματα Αμμωνεων* som Værkets Kilde.

Det bliver altsaa Resultatet af denne Undersøgelse, at Pseudo-Sanchoniathons Historie er et Foster af Ammoniisk Syncretismus. Dog er det langt fra, at jeg i den sidste Deel af Undersøgelsen skulde troe at have bragt det videre end til Probabilitet.

Jeg maa til Slutning gjøre opmærksom paa, at, da jeg antager en Eclectiker af Ammonii Skole at være Forfatteren af vore Fragmenter til en Tid og i et Öiemed, hvori det græske eller hellenistiske Sprog alene kunde være det gjeldende, saa er det ogsaa min Mening, at vi i hine Fragmenter ikke have nogen Oversættelse for os, men en græsk Original. Jeg maa da herved gaac en Indvending i Möde, som man maaskee vilde gjøre mig: at nemlig Indklædningen og Sproget röber en phænicisk Typus og tale for Authenticien af Sanchoniathons Historie 4). For det første synes mig, selv i Tilfælde af en phænicisk Originals Existence, Fragmenterne i den Skikkelse, hvori de findes hos Eusebius, meget mere at bære Præg af en Paraphrase end af en reen Oversættelse. Perioderne og Parentheserne

3) De mysteriis Ægypt. ed. Thom. Gale sect. 8 c. 3 cfr. ejusdem Galei not. in Jamblichum p. 302 l. 9.

ere undertiden temmelig lange, og Referentens Interpolamenter temmelig aabenbare. Græsken er i det Hele meget mindre af österlandsk Tilsnit end den er det f. Ex. i Septuagentaviral-Oversættelsen. Der er i Sanchoniathons Fragmenter upaatviveligen mange phæniciske Ord (som Bochart har oplyst) og tildeels med græske Forklaringer. Men dette bevidner hverken, at Sanchoniathon er Forfatteren, eller at der engang har ligget en phænicisk Original til Grund. Det beviser höiest, at saadanne Benævnelser vare gieldende, som Eusebius siger 5), i Phænicien til den Tid, Bogen affattedes. Bedrageren var klog nok til at opdage dem og kyndig nok til at benytte dem og forklare dem. Jo mere phænicisk Digtet var baade i Materie og Form, desto sikkere var han paa at gielde for den, hvis Navn han havde givet sig — *den gamle Philaeth, Sanchoniathon fra Tyrus.*

---

4) Dette Beviis for denne Cosmogonies phæniciske Ophav er senest fremsat af Link i Die Urwelt und das Alterthum. Berlin 1821, 8. i p. 315 cfr. p. 338.

5) Præp. ev. 1 p. 42 sub coll. cap. 10.

Om

Carthagos Statsforfatning

efter Aristoteles, i Sammenhold med andre den græske og romerske

Oldtids Skribenter.

Indledning.

Aristoteles's Politik er vist nok det ypperste statsvidenskabelige Skrivt fra Oldtiden, udstyret med Lærdoms Fylde, giennemtrængt af Forfatterens skarpsindige Aand og befrugtet af hans lyse Ideer. Kunde Ægtheden af dette Værk nogensinde kaldes i Tvivl, da maatte Grækenland have eiet tvende lige store Mænd med Aristoteles's Aand, og indvortes Grunde vilde endda lettelig godtgjøre, at Forfatteren netop maatte have levet i Aristoteles's Aarhundrede. 1) Jo mere vi lære af og beundre det Overblevne af Stagiritens politiske Skriver, desto mere føle vi Savnet af dem, som ere tabte. Flere end 100 gamle Staters Forfatninger skal han have kiennt, undersøgt og beskrevet, og nu kiende vi kuns tre af disse, nemlig Spartas, Cretas og Carthagos Statsforfatninger, efter de trede Capitler i hans Politik. Af disse trede Capitler synes mig det 2), som handler om Carthago, at fortjene meest Opmærksomhed, fordi det giver den eneste sammenhængende Fremstilling af denne mærkværdige Republiks indre Tilstand, som er os levnet, med mindre man vilde undtage det lidet og ubetydelige, der findes hos *Polybius* 3),

- 1) Saaledes beskriver f. E. Forf. Carthago, at Beskrivelsen kuns passer til Republikens meest blomstrende Periode, da den med Syracusa beilede om Herredømmet over Sicilien. Endnu et Beviis i det Enkelte; Forf. omtaler Centumviral-Collegiet som et fuldkommen uddannet Regjeringscollegium. Dette blev indstiftet omtrent Aar 500 f. C. (Justin. I. XIX c. 2). Hans Berømmelse over Statens rolige og mod Tyrannie betryggede Forfatning viser, at han levede før Hanno og før Bomilcar i Krigen med Agathokles vendte sine Vaaben mod Fædrelandet (Justin. I. XIX c. 4 Diodor. I. XX c. 20.
- 2) I. II c. II (t. II p. 422 edit. Aureliæ Allobrog. 1606 interprete Leonardo Aretino). Ved Siden af denne Udgave har jeg benyttet *Schneiders* (t. II p. 138 sqq.)
- 3) Polyb. hist. I. 17 c. 51 sqq. hvor han sammenligner den romerske Stat med den puniske.

Theodorus Metochita 4) o. A. Aristoteles har kjendt Carthago nøiere end maaskee Polybius selv, og jeg formoder, at Alexander den Stores vidtudseende Planer med Tyrus's stolte Datter har foranlediget hans Lærer til saameget hellere at undersøge Gjenstanden *).

Det er ikke min Hensigt at levere en ordret Oversættelse, men en troe og frie Bearbejdelse af hint Cupitel angaaende Carthago, og dertil føie de Forklaringer, Tillæg og Berigtigelser, som andre gamle Skribenter, skjönt sparsomme i deres Efterretninger om den forhadte, hemmelighedsfulde Bye, give Anledning og Materie til at meddele. Men förend jeg gaacr over til paa denne Maade at behandle Aristoteles's Text, være det mig tilladt at fremsætte nogle ledende Ideer efter min Anskuelse af den puniske Stat i dens Udvikling för den Periode, som vor Philosoph berører.

Den lærde Historicgrandsker Heeren mener, at Carthagos Aristokrater ikke vare Kjöbmænd, fordi de i Historien ikke nævnes som saadanne, og at derimod Agerdyrkning og Bjergværker vare Aristokratiets Næringskilder 5). Jeg kan ikke forestille mig Carthago anderledes end som en Handelsrepublik, der i sin Tilblivelse, Fremväxt og Forfatning havde ofte en saa paafaldende Lighed med den Venetianske, at man kunde falde paa at troe, at hiin har været Forbilledet for denne. Fortællingen om Carthagos Anlæg leder til den naturlige Slutning, at de tyriske Nyebyggere medbragte Moderstatens Handelssæder, og at Handelsaristokratiet maatte være det ældste og engang grundfæstet blive det varigste i Colonien. Aarhundreder medgik, inden Carthaginenserne gjorde sig til Herrer over Byzaciens frugtbare Agre og Spaniens rige Sölvbjerge. Deres Politik havde beviisligen til Formaal at sikkre og udvide Statens Handel og Händelsgebet. Da Romerne vilde Jamme Medbeilerindens sidste Kræfter, böde de Poenerne at flytte bort fra Ha-

---

4) *Γροννηματισμ.* ed. Müller et Kiessling Lipsiæ 1821. 8 og *Specimina Theod. Metoch.* ed. Jan. Bloch Havniæ 1790. 8. p. 151 sqq. Man skjönner lettelig, at denne yngre Forfatter meest har öst af Aristoteles.

*) Efter Diogenes Laertius vare de bekjendte Philosopher Clitomachus, Herillus og Taleren Demetrius, Carthager af Födsel. Efter noget uvisse Sagn (Meiners *Gesch. der Wissensch. in Griechenl.* 1 p. 403) udbredte sig den pythagoreiske Orden endogsaa til Carthago. Carthago var ikke uden videnskabelig, politisk og commercial Forbindelse med Grækenland.

5) *Ideen B. II Afd. 1 p. 120 3die Udgave.*

vet 6). Efter Aristoteles's Forestilling vare Carthagos fleste Optimater saadanne, som skyldte Rigdomme deres Magt og Anseelse; Rigdom gav Duelighed og Statens Embeder selv betragtedes som en Handelsvare, endog for Staten forfaldt med Sæderne. Saadanne af Lovene selv stadfæstede Sædvaner opstaae ikke let i Stater, hvor Adel hæfter til Jordeiendomme. Den Rigdoms Masse, hvilken Carthagos Nobili havde at raade over, yder ikke Agerbrug, der pleier at gjöre Folk og Individuer velhavende og mægtige, men ikke rige, naar ikke Agerdyrkerne tillige er Handelsmænd.

Som Handelsstat dannede Carthago sig efterhaanden den Regjeringsform, som er Handelsstater naturlig og fordeelagtig. Phænicieus Stæder havde en monarchisk Forfatning, men Kongernes Magt var meget indskrænket 7). Dido synes ogsaa, hvis hun kan ansees for en historisk Person, at have havt kongelig Anseelse i Carthago, dog ikke uden at have maattet overlade de fornemme Tyrrier, hun førte med sig, nogen Indflydelse 8), Maaskee arvede hendes Broder *Barca* og Søster *Anna* Stifterindens Magt. Det Tidsrum i Carthagos Historie, som følger paa Didos med Myther og Digt indvævede Liv og Regjering, er aldeles dunkelt. Kunns dette vide vi af Justinus, at Staten var fuld af indvortes Gjærninger, der fødte af sig den aristokratiske Forfatning, som den havde idetmindste fra Aar 400 f. C. F., og som Aristoteles skildrer.

I Almindelighed tør man vel paastaae, at den Aand og de Sysler, som Handelslivet i Carthago førte med sig, ikke vel kunde lade sig forene med et uindskrænket Kongedømme. Hvor en Monarch kunde raade over Privates Formue, vilkaarligt beskætte, indskrænke Næringsveiene eller give dem en unaturlig Retning, handle efter egen Interesse og offre Handelsinteressen for egne politiske Öiemed, der maatte Drivten og Lysten til at erhverve tabe sig, det Erhvervede ikke kunne betragtes som en egen frie Eiendom, Handelen omsider heröves sit egentlige Liv og lide

6) Appian. Pun. c. 86 sq., hvor den romerske Feldherre Censorini Tale netop beviser, hvad Handelen var for Carth. Blandt andre disse Udtryk: *Ἡ θάλασσα ἀδικεῖν ἐπαίρει καὶ ἀπο τῆς ἐς συμφορίας περιφέρει. Ευσεβεστερος, ὡς Καρχηδονιοὶ, ὁ ἐν ἡπειρῷ βίος, γεωργία καὶ ἡρεμία πρὸς πόλεον· καὶ σμικροτέρα μὲν ἴσως τὰ κερδῆ, βεβαιοτέρα δὲ καὶ ἀμυδνότερα καθάπαξ, τὰ τῆς γεωργίας τῶν ἐμπορῶν.* Ciceron. de republica l. II c. 4 (ed. Majus): *Nec vero ulla res magis labefactatam diu Carthaginem pervertit quam hic error et dissipatio civium, quod mercandi cupiditate et navigandi agrorum et armorum cultum reliquerant.*

7) Heerens Ideen B. 1 Altd. 2 p. 19 sq.

8) Justin l. XVIII c. 6 sq.

under mangfoldige borgerlige og politiske Hindringer, Tyngder og Indskrænkninger. Handelsspekulationer og Söemandslivet udbredte Frihedsaand, og Virksomheden grændsede til Raslöshed og Uro, fordi den deelte sig imellem Lyst til at vove og Lyst til at vinde. Carthaginenserne maatte foretrække en republikansk Forfatning for Monarchiet; og Handelsvæsenet maatte atter bestemme Republikens Form. I Handelsstater blive de lavere Classer af Folket let afhængige af den höiere Handelsklasse, fordi dennes udbredte Glands giver Arbeide og Næring til de Övrige. Handelsmænd iagttage sikkerst deres egen Fordeel og deres Interesse er Statens som Handelsrepublik betragtet. Derfor blev Handelsstanden eller, hvad der betyder det samme, de Rige det regierende Partie i Carthago. Adelen grundede sig paa Rigdom, og den Rigeste gjaldt for den ypperste og höist betroede Borger. Og hvorfor skulde han ikke gjelde derfor? Rigdoms- og Handels-Stoltheden löftede ham i egne Öine, og Folket deelte Formeningen og Fordelen med ham. Carthago maatte efter sin Oprindelse, sin Beliggenhed, sine Omgivelser blive en Handelsstat, som saadan adoptere en aristokratisk-oligarchisk Regjeringsform, antage de Sæder og følge den Politik, der omsider bestemte dens Skjebne, da den kom i Conflict med en bedre grundet Krigerstat. Man pleier at finde de virkende Aarsager til Carthagos Fald i de politiske Factioner's Kamp og i de leiede Hære. Men den förste Aarsag ligger meget dybere; den ligger i en Handelsrepublik's eget Væsen, dens Begreb om Dyd, Ære og Adel, og dens ved Handelen bestemte Sæder, Stræben og Politik *).

---

*) Cicero har i sine Böger de republica (I. II c. 4) med særligt Hensyn til Carthago fremstillet de Virkninger, som Handelslivet har paa Handelsstaters Skjebne.

Aristoteles finder Spartas, Cretas og Carthagos Statsforfatninger af alle ham bekendte at komme hinanden nærmest 9), men Carthagos dog at have Fortrinet. Det var et Beviis paa, at denne Stat var vel ordnet, at Folket var tilfreds 1) med den det anviste Lod og Andeel i Regjeringen, og at Staten hverken kjendte til Uroeligheder, som vare værd at tale om, eller til Tyranner 2): Carthaginenserne

- 9) Polybius (l. 17 c. 51) finder samme Lighed mellem Carthagos, Roms og Spartas Forfatning (*καθολοι την των όλων άρμογήν έχει παραπλησιων τη Ρωμαίων και Λακεδαιμονίων*). Han dömmet den puniske Stat oprindelig (*άνεκαθεν*) at have været vel indrettet; men den passende Ligevægt mellem Stænderne og Statens Lemmer at være ophævet under den anden puniske Krig ved det barcinske Parties og Ochlokraatiets Overlegenhed. Theodorus Methochita (ed. Müller p. 683) bemærker ligeledes: at Carthaginenserne skjönt de forresten slet intet havde tilfældes med Grækerne, dog levede under en Regjeringsform, meget liig den Spartanske og Cretensiske. Om dette Lovgivnings Slægtskab kunde have sin Grund i en fælleds öster landsk Oprindelse, som Maccabæerne c. 12, 5 sqq. cfr. Zonara *χρονικον* l. IV c. 24 l. V c. 21 synes at antyde, vil ikk lettelig kunne bevises. Det Minoisk-Lycurgiske Lovsystem kunde som det Puniske for en Deel skyldes de samme Phænicier, som tidligere bebyggede og civiliserede Grækenland end Zeugitana.
- 1) Aristoteles bliver os Beviset skyldig for denne Paastand; dog kan Tiden, da han skrev sin Politik, retfærdiggjøre ham. Folkets Misfornöielse med Regjeringen slog senere ud i stærke Luer (cfr. Polyb. l. III c. 8). Saaledes f. Ex. var det Folket, som uagtede Senatets Trudsel egenmægtig brød den med den ældre Scipio sluttede Vaabenstilstand i sin Misfornöielse kaldte Hannibal tilbage fra Italien, og nödte denne dets Yndling selv til at ophæve Stilstanden og levere sig til Slaget ved Zama (Appian. Pun. c. 34-37 cfr. c. 55.) Almuen aumassede sig en skædelig Indflydelse *έν τοις διαβουλοις* (Polyb. l. I c. 51). Ved Pöbelgunst blev Hamilcar og Asdrubal befriede for at aflægge det Regjerskab for deres Commando, som efter Lovens Bestemmelser efter Loven var Strategerne strængt paalagt (Appian. Hisp. c. 4. Theod. Met. p. 139 ed. Bloch).
- 2) Denne Paastand taaler mange Undtagelser. Carthago straffede med megen Haardhed deres mindre lykkelige Feldtherrer, og denne Haardhed bragte omtrent A. 530 f. C. Machæus til at føre Vaaben mod sit Fædreland (Justin. l. XVIII c. 7). Endogsaa efter en hæderlig tilkjæmpet Fred forfulgtes af Had og Misundelse de fortjente Strateger, og de nödtes derved til enten at forlade Statens Tjeneste eller at stræbe efter Enevoldmagt.

havde offentlige fælleds Maaltider, der lignede Spartanernes Phiditier. De hundrede og fire Mænd svarede til Spartas Ephorer 3), men denne Övrig-

Omtrent paa Aristoteles's Tid fattede Hanno Planer mod Republikens Frihed (Justin. I. XXI c. 4), og kort efter søgte Bomilcar under Krigen mod Agathokles sin Frelse i et lignende Anslag (Diodor. I. XX c. 20. Justin. I. XXII c. 7). Fabius Pictor beskylder Asdrubal for at have villet forvandle Republikken til et Monarchi; og vist nok regjerede baade denne og Hannibal ved det barcinske Folkepartie autocratisk en Tidlang (Polyb. I. II c. 8). Endogsaa Statens sidste Forsvarer Asdrubal tragtede efter Enevoldsinagt (Appian. Pun. c. 18). Dertil omtaler Theodorus Metochita (p. 151 ed. Bloch) et lignende uheldigt Forsög af en vis Damocles. Theodorus følger Aristoteles's Autoritet, og gjentager, hvad denne ytrer om Carthagos uanfægtede Borgerfred; men kan Aristoteles undskyldes med Tidsalderen, Theodorus kan det ikke; thi han maatte have kjendt hine Facta; han maatte have kjendt den Kamp mellem det aristokratiske (Hannos) og det demokratiske (Barcas's) Partie, som bragte den Sæd til Borgerkrig, hvis Spire Aristoteles allerede havde opdaget, til at bryde frem.

- 5) Aristoteles skriver, at Centumvirerne lignede Spartas Ephorer, og nöiere bestemmer han ikke denne Övrigheds Natur. Men af Instinus erfare vi (I. XIX c. 2), baade naar og i hvilken Hensigt den blev indstiftet. Magos Feldtherreslægst syntes omtrent 500 Aar f. C. F. at kunne blive faarlig for Statens Frihed ifölge den Anseelse, som Fortjenester, arvet Navn og Værdighed under Krigen havde givet den. Deaarsag valgtes blandt Senatorerne 100 Mand, der, som Dommere, kunde affordre Feldtherrerne Regnskab, naar de vendte tilbage fra Krigen, og derved i Feldten selv alvorlig minde dem om Fædrelandets Love. De skulde vaage over den ved Lovene tilsigtede Ligevægt mellem den civile og militaire Magt. De toges af Raadsherrerne, men valgtes af Pentarcherne, og fordi disse hørte med til eller præsiderede i Centumviral-Collegiet, kunde muligen den Talforskjellighed finde Sted mellem Aristoteles og Justinus; den ene nævner 104 Mænd, den anden ikkuns hundrede. Centumvirernes Dømmermagt strakte sig kun til enkelte Sager, og jeg troer deaarsag ikke, at Livius (I. XXXIII c. 46) forstaaer dem ved ordo judicum, uden forsaavidt de vare en Afdeling under Pentarcherne, som vare den egentlige ordo judicum efter Livii Forestilling; Pentarcherne udgjorde nemlig det överste Dommer-Collegium, hvilket desuden bestyrede mange andre og vigtige Statsanliggender; det synes endogsaa efter Aristoteles, at de efter deres Fratrædelse (ἐξελυθότες) fra Pentarchiet i Carthago fortsatte i Provindserne deres Virksomhed. Det er Skade, at andre Skribenter ikke engang nævne dem, eller iövrigt udføre Lys over denne dunkle Gjenstand. Dommerstanden vidste efterhaanden at skaffe sig Embedet paa Livstid, og da en Dommer, som er inappellabel og bestandig, ikke kan drages til Ansvar, saa kunde Pentarcherne uhævnnet ydmyge og forfølge deres Fiender, og ustraffet begunstige utro Embedsmænd og Oppebørselsbetjente, der vilde dele Byttet med dem. Hvis præfectus morum, som jeg formoder, hørte til Dommercollegiet (Nepot. vit. Hamilcar. c. 3 cfr. Liv. I. XXI c. 1-4), saa vare de mægtige Pentarcher i det Hanno'nisk-aristokratiske Parties Interesse. Hannibal, den barcinsk-demokratiske Faction's Hövding, fölte deres Overmod og indsaae

hed var i Carthago saameget bedre organiseret, som den her toges af Optimaterne (*ἀριστίνδην*), men i Sparta af hvilkensomhelst (*ἐκ των τυχόντων*), Carthaginenserne havde ogsaa deres *Konger* 4) og *Oldingsraad* (*Γερουσιαν*), ligesom Spar-

deres Skadelighed. I Folkets Forsamling udvirkede han, at Dommerne d. e. Pentarcherne for Fremtiden ikke maatte beholde deres Embede længere end eet Aar, og ved denne Indskrænkning af deres Magt blev det ham mueligt saavel at ophæve andre oligarchiske Misbrug, som at bringe Orden i Financerne, en Reform, der ved det Hannoniske Parties Cabaler snart berövede ham hans Fædreland (Liv. XXXIII c. 46). Om denne Stand kunde Livius med Rette bruge det Udtryk: *Judicum ordo Carthagine ea tempestate dominabatur — præ quorum superbia atque opibus nec leges quæquam erant nec magistratus*. En lignende Rolle spillede de romerske equites, da de havde faaet judicia og vare blevne publicani (Flori hist. l. III c. 12-17).

- 4) Det har været en almindelig Mening, at der ved de puniske Suffetes maa forstaaes *Konger*, hvilken Benævnelse oftere forekommer hos Auctores. Jeg indseer ikke rettere end at Suffetes, Pentarcher og ordo judicum ere synonyme Udtryk for een og samme Værdighed, forskjellig fra Kongedømmet: — a) Suffetes er det samme Ord som **סופטים**: Dommerne. b) Carthaginenserne Suffeter nævnes bestandig i Fleertallet (Liv. l. XXX c. 7 l. XXXIV c. 61 cfr. l. XXVIII c. 37); hvorimod jeg sjelden finder, at der hos dem omtales flere end een Konge til samme Tid: (Diodor l. XIII c. 45, hvor der nævnes een eneste *πρωτεων* l. XIV c. 54. Polyb. l. III c. 33 *ὁ δὲ βασιλευς των Καρχ.* Justin. l. XXI c. 4 Hanno princeps Carthaginens. l. XXII c. 7, og Hovedstedet i Zonara *Χρον.* l. VIII p. 381 ed. Paris, *τον γαρ βασιλευς εαυτοις αληθιν ετησις αρχης ἀλλ' εν επι χρονω δυνασεια περιβαλλοτο*) — c) Livius, der synes fremfor alle at have adopteret Benævnelsen Suffetes, maatte, hvis han derved forstod Konger, have gjort sig skyldig i en Ustadighed, da han udtrykkelig kalder f. Ex. Hamilcar Barcas *Rex* (l. XXI c. 5). d) Til samme Tid som Hannibal efter Corn. Nepos's Beretning (vit. Hannib. c. 7) skal have været Konge, omtaler Livius Suffetes i Carthago (l. XXX c. 7). Heraf følger, enten at Hannibal ikke var Konge, eller at man i det mindste maa antage tre Konger paa een og samme Tid, eller ogsaa at Suffetes ikke er synonym med *Ref.* e) Vi vide, at den dømmende Magt i Carthago tilhørte Pentarcherne og ikke Kongen. Suffetes dømte i Sagen mod Tyrieren Aristo, ved hvem Hannibal vilde ophidse sine Landsmænd til Krig mod Romerne (Liv. l. XXXIV c. 61 cum Suffetes ad jus dicendum consedisissent. Jeg slutter altsaa, at Suffetes vare Pentarcher. f) Efter Inscriptioner i Afrika har Isaak Vossius (vid. Bochart Canaan l. 1 c. 26) beviist, at flere puniske Stæder, som formodentlig vare Carthago underlagte, have havt deres egne Suffeter: Gades i Spanien havde i det mindste sine (Liv. l. XXVIII c. 37). Vare nu disse Suffeter en Art Konger, kan jeg ikke troe, at Carthago skulde have ladet en i Navnet saa betydningsfuld Værdighed bestaae i deres Provindsstæder, hvilke de saavel af Røvgjerrighed og Magtsyge som ifølge deres Krigs- og Handels-System maatte undertrykke. De gave egne Statholdere (*ερατηγοι*) Befalingen i Provindserne, (Polyb. l. 1 c. 72) og disse Strateger kunde muligen vare kaldte Suffeter, forsaavidt de fratraadte Pentarcher (*ἑξεληλυθotes*) bleve udseete dertil. Jeg tilstaaer, at der lader sig

auføre adskillige Grunde imod min Mening, og jeg vil ikke fortie dem: α) Kongerne nævnes hos Aristoteles i Fleertallet; men da Aristoteles raisonnerer i Almindelighed om Regjeringsformen og ikke archæologisk vil beskrive den, saa kan βασιλευς hos ham udtrykke det samme som την βασιλειαν, ligesom han bruger τας πενταρχιας i Stedet for την πενταρχιαν. β) Cornélius Nepos siger, at der aarlig valgtes to Konger i Carthago (vit. Hannib. c. 7. Hannibal prætor factus est, postquam rex fuerat anno secundo et vicesimo. Ut enim Romæ consules, sic Carthagine quotannis bini reges annui creabantur). Men Nepos røber netop ved denne Ytring, at han ikke er at stole paa; thi valgtes der nye Konger hvert Aar, just fordi Carthagineuserne efter Zonares's udtrykkelige Vidnesbyrd (l. c.) frygtede for en Χρονιον δινοσειαν, hvorledes kunde da Hannibal være Konge i 22 Aar? — Desuden, som ovenfor er godtgjort, omtaler Livius flere Suffeter i Carthago samtidig med Hannibal som Konge. γ) Livius (l. XXX c. 7) ligner Suffetes ved Roms Consuler (quasi consulare imperium); de sammenkaldte Senatet og refererede i Senatet (Calidius hos Bochart l. c.). Men paa den anden Side kan man ogsaa uden Modsigelse tillægge Pentarcherne en consularisk Myndighed. En Sammenligning udtrykker kuns Lighed og ingen Identitet. Carthagos Konger vare virkelig noget forskjellige fra Roms Consuler. Aristoteles har kuns halv Ret i at paastaae, at Carthagos Konger ikke toges af samme Slægt; thi endskjönt Kongeværdigheden aarlig skiftede og efter Loven ikke var arvelig, saa er det dog vist, at Sønner ofte succederede Faderen ifølge Valg (Justin. l. XIX c. 1 Deodor. l. XV c. 16). Carthagos Konger toges af de aristokratiske Familienlemmer, som havde Sæde i Senatet, og af disse blev gjerne den Rigeste og Høistbydende foretrukket for den fattige Optimat. Det er derfor ikke troeligt, at Kongerne bleve valgte i Folkets comitia, men af Geronterne. Kongedømmet og Feldtherreposten stilles af Aristoteles ved Siden af hinanden; blev denne i ældre Tider besat i Senatet (som det synes efter Justin. l. XVIII c. 7. Appian. Pun. c. 93), saa gjelder det samme vel om hiint. Kongen havde Forsædet i Senatet, sammenkaldte Senatet, kundgjorde Senatets Beslutninger Diodor. l. XIII c. 43 *Αννιβαλ κατα νομους βασιλευσων και εν τη γενοσια πρωτεων* cfr. l. XIV c. 54 Polyb. l. III c. 33). Carthagos Konger paatog sig ofte Anførselen af Republikens Krigshær og Flaade, endskjönt Konge- og Feldtherre-Værdighederne vare særskilte Statsembeder. Hanno, bekjendt ved sin Opdagelses-Expedition paa Africas Vestkyst, kaldes i Rapporten desangaaende (Hudson geogr. minor t. 1) βασιλευς, og flere didhørende Exempler læses hos Justinus (l. XXII c. 7 cfr. Diodor. l. XX c. 10), Herodotus (l. VII c. 165); Diodorus (l. XIV c. 54 l. XV c. 15 l. XX c. 33) o. A. Undertiden ophøiede man Strategerne selv paa Thronen, for at de kunde virke med mere Kraft. Naar Feldtherren tillige blev princeps Senatus et civitatis, kunde Aristokraternes og Demagogernes Cabaler vanskeligere lamme Operationerne. Saaledes blev under Krigen med den ældre Dionysius Strategen Himilco beskikket til Konge, fordi kraftigere Udrustninger gjordes fornødne. Han tog sig med megen Iver og Myndighed af Tingene og ledede i egen Person Krigens Gang (Diodor. l. XIV c. 54). Det er formodentlig denne øverste civile og militaire Magt forenet hos een Mand, hvilken Justinus kalder dictatura. Elleve Dictaturer gjorde Asdrubal, den store Magos store Søn, navnkundig. Magos Feldtherreslægt syntes nu at kunne blive Staten saa farlig, at man beskikkede et eget Ephorat for at holde Øie med Strategerne, der forhen alene skyldte

tanerne deres. 5) Men ogsaa i denne Henseende vare hine bedre faren, fordi deres Konger ikke vare af den samme Slægt eller af ringe Æt eller af en Stand være sig ypperligere eller ringere end Raadsherrernes (Geronternes); de udvalgte snarere end de

Senatet Regnskab (Justin. l. XIX c. 159 cfr. l. XVIII c. 7. Isocrates ad Nicoclem orat. III p. 61 ed. 1621. *Καρχηδονίους οἰκοὶ ὀλιγαρχεμεντες, παρα του πολειμον βασιλευμεντες*).

- 5) Carthagos Senat benævnedes af Grækerne paa forskjellige Maader: snart *Γερουσία* (Diodor. l. XIII c. 43 l. XX c. 59. Polyb. l. VII c. 9 l. X c. 18 l. XV c. 19. Appian. Pun. c. 54 sq. c. 80 etc. 91), snart *Γερουτιον* (Polyb. l. VI c. 51), snart *Συνεδριον* (Diodor. l. XX c. 59. Polyb. l. I c. 31 l. III c. 8 etc. 20, 59 etc. 35), snart *Συγκλητος* (Polyb. l. X c. 18 l. XV c. 1), snart *Βελη* og *Βελεντηρια* (Appian Hisp. c. 9. Pun. c. 53 Theod. Metoch. p. 155 etc. 159 ed. Bloch). Af disse Benævnelser mener jeg *βελη* at have været almindelig for det hele Senat, og derimod *γερουσία* s. *γερουτιον* og *συνεδριον* vel at maatte adskilles fra *συγκλητος*. Denne Forskjel iagttaget idetmindste Polybius (l. X c. 18 cfr. l. XV c. 1), naar han fortæller, at Scipio i Carthago Nova tog tvende Gerusiaster til Fange og femten Medlemmer af Synkletet. Paa flere Steder gjøres der Forskjel mellem *ἡ γερουσία* og *οἱ ἀριστοι* (Appian. Pun. c. 55 etc. 80): Carthaginensernes Gerusie lignede efter Aristoteles Spartanernes Geronter, og saavel Geronternes Tal som Egenskaber lade formode, at Livius (l. XXX c. 16; i Parallelstedene hos Polybius og Appianus staaer *γερουσία*) mener Carthaginensernes høiere Oldingsraad, hvor han omtaler de *trediv*e seniorum principes, som bleve skikkede til Scipio for at bede om Fred. Deres Magt betegnes l. c. ved det tilføiede: quod erat sanctius apud illos consilium et maxima ad ipsum senatum regendum vis. Gerusiet var altsaa en Elite, som ledede Synkletets Raadslagninger. Medlemmer af Gerusiet sendtes med Hærene for at controlere Feldtherren, raade, slutte Forbund og bringe Senatets Mandater i Udførelse; selv den egenraadige Hannibal taalte en saadan Auctoritet i sin Hær (Polyb. l. VII c. 9). Gerusiaster toge stundom selv imod Commandoposter (Polyb. l. I c. 21) og Statholderskaber i Provindserne (Polyb. l. X c. 18). Synkletones Tal kan ikke bestemmes, men de vare talrige, eftersom Centumvirerne toges af dem, og Scipio blot i Carthago Navn kunde gjøre 15 til Fange. Efter en rimelig Proportion (2: 50 = 15: x) maatte Synkletet bestaae af 225 Medlemmer. Kongerne og Suffeterne havde Ret til at sammenkalde Senatet (Liv. XXX c. 24), der sædvanlig holdt sine Forsamlinger om Aftenen og Natten (Theodor. Met. ed. Bloch p. 159) i forskjellige curiæ og senacula, hvis Sted ikke nøiere kunne angives; maaskee efter en Analogie at slutte i Æsculaps (Esmuns) og Saturns (Baals) Templer. Senatet holdtes for lukte Dørre, og Folket maatte blive udenfor (Appian. Pun. c. 91). Undertiden voteredes den skrivtlig, og Vota forsegledes og gjemtes i en Urne, naar man f. Ex. ikke vilde bekjendtgjøre en Beslutning angaaende en Hærfører, førend man havde en anden Feldtherre at sætte i hans Sted. Hvilken Forsigtighed synes at antyde, at Uvedkommende (maaskee *οἱ ἀριστοι* eller et Oppositionspartie) havde Adgang til Senatet og muligen kunde for tidlig røbe den tagne Beslutning. Saaledes forstaaer jeg et mærkeligt Sted hos Justinus (l. XX c. 4 cfr. c. 8): quoniam Hamilcar, qui Agathoclem socium illis facere quam hostem maluerit, in imperio esset, *tacita de eo suffragia tulerunt et sententias, priusquam*

succederede ifølge udvortes tilfældige Egenskaber 6); "thi dersom de, blevne Herrer over Meget, ere lidet værd, saa skade de meget og have skadet Lacedæmon." Med Hensyn til Aristokratiets og Statens Grundbetingelser (*ὑποθεσιν*), hældede nogle Ting til et Demokratie, andre derimod til et Oligarchie. Kongerne tilligemed Geronterne 7) (at sige, hvis de Alle vare enige) raadede for, om noget

---

recitarentur, obsignari jusserunt; dum alter Hamilcar a Sicilia reverteretur. Senatet kunde i dette Tilfælde have den dømmende Magt, fordi Centumvirerne og Pentarcherne blot vare en Afdeling eller et Udvalg af Raadet.

- 6) Saaledes forklarer jeg dette vanskelige Sted: *βελτιον δε τες βασιλεις μητε κατα το αυτο ειναι γενοσ μηδε τστο το τυχον εϊτε διαφερον εν τστων ἀρετς μαλλον η καθ' ἡλιμιαν.*
- 7) De følgende Bestemmelser hos Aristoteles give Anledning til historisk at oplyse det puniske Senats Forhold til Staten og Folket. Senatet raadede for alle Statens udvortes Anliggender, (Polyb. I. III c. 20), for Krig og Fred (ibid. c. 53. Appian. Pun. c. 95). Intet Forlig eller Forbund, som Republikens Feldtherrer maatte have indgaaet, var gyldigt uden Senatets Minde (*γνωμης τε συνδρις* Polyb. III c. 21). Enkelte Hærførere gjorde sig vel uafhængege af Senatet; men saadant var at ansee for en demagogisk Anmasselse (f. Ex. Asdrubal. Polyb. I. III c. 8 cfr. I. X c. 10). Hannibal vovede endogsaa at stöde en Geront fra hans Plads, fordi han gjorde Indvendinger mod de efter Slaget ved Zama forelagte Betingelser (Polyb. I. XV c. 19). Senatet tog imod og afhørte fremmede Gesandter (Polyb. I. XV c. 1), hvilke synes først at have afgivet Gergusia deres Erklæringer (Diodor. I. XIII c. 43. Appian. Pun. c. 91) og derefter at være stædte for Syngleios og Folket (Polyb. XV c. 1). Senatet udnævnedes Hærførere, og naar Hæren selv eller Folket uden Senatets Minde tillod sig Valget, betragtedes det som en lovstridig Usurpation (Appian. Hispan. c. 8 sq.). Senatet sendte Feldtherrerne, ja Hannibal selv, Befalinger (Appian. Hispan. c. 9), udkastede Planen for Feldtogene og ordnede Rustningerne (Diodor. I. XX c. 59); skikkede sine Medlemmer som Procuratores med Hæren (Polyb. I. VII c. 9) og kunde affordre saavel Generaler som andre Øvrigheds personer Reguskab for deres Embedsförelse (Theodor. Metoch. ed. Bloch p. 159. Appian. Hispan. c. 4). Da Senatet Intet egentligen var forpligtet til at forelægge Folket, var det naturligt, at Aristokraternes Vælde og Overmod steg til det Yderste. Valerius Maximus (I. IX c. 5, 4) anförer som et Beviis herpaa, at Carthagos Raadsherrer brugte Badehuse afsondrede fra Folkets Badstuer. Et stærkere Beviis giver Almuens opstandsmæssige Misnöie med Regjeringen efter den første puniske Krigs Tider. Spændingen frembragte Strid imellem det aristokratiske og demokratiske Partie og Usikkerhed i Statsstyrelsen. Da Ligevægten aldeles var ophævet, maatte Republiken falde (Polyb. I. VI c. 51. Appian. Syriac. c. 8 *της πολιτειας εδεν βεβαιον ουδ' ενσαθες εχσσης. α και μετ' ὀλιγον ανετρεψε την Κορηθονα*). Vi finde vel, saalangt Historien gaaer tilbage, *Folkeforsamlinger* at have fundet Sted i Carthago (Justin. I. XVIII c. 7); men ikke saadanne tumultuariske, som truede Senatet til at bryde den med Scipio Afric. den Ældre sluttede Vaabensstilstand, og egenmægtig böd Hannibal at vende tilbage (Appian. Pun. c. 34, 55 etc. 50). Senatet

skulde forelægges Folket eller ikke; men, hvis de ikke vare enige, havde Folket den afgjørende Stemme. Naar Kongerne og Geronterne forelagde Folket noget, da havde dette Lov ikke hlot til at afgive sin Betænkning, men ogsaa til at være Dommer i Sagen, og Enhver, som vilde, kunde da modsige Forslaget. Paa den anden Side dannedes et Oligarchie derved, at Kongerne og Geronterne udnævnedes de fem Mænd (*τας πενταρχιας*) og disse atter de hundrede Mænd, som vare den vigtigste Övrighed i Republikken. Pentarcherne raadede over mange og store Statsanliggender, og beholdt deres Indflydelse længere end andre Övrighedspersoner; thi, hvad enten de vedbleve at være Pentarcher 8), eller de efter deres Fratrædelse fik Bestyrelsen af Provindserne, var deres Magt og Anseelse stor. At de tiende uden Lön 9), og ikke ved Lodkastning fik deres Embede, røbede et Aristokratie, ligesom ogsaa det, at alle Sager paakjendtes af denne Övrighed, og ikke den ene Sag af Een, den anden af en Anden 1). Aristokratiet i Carthago udskeiede til et Oligarchie ifølge en Forestilling, som Mængden endogsaa delte: at

maatte undertiden indrømme Folket Indflydelse i Statens Anliggender. Gesandter, som vare afhørte i Senatet, stødtes for Folket (*οἱ πολλοί* Polyb. I. XV c. 1). Senatet sammend kaldte Folket og raadede til at antage de af Scipio paa nye foreslaagne Betingelser, men Folket vilde det atter ikke og befalede Hannibal at vove Slaget ved Zama (Appian. Pun. c. 57); de efter dette Slag forelagte Vilkaar bleve ogsaa overveiede i Folkeforsamling, i hvilken *οἱ ἀριστοί* erklærede sig for Freden, men *το ἀγοραίων πλῆθος* forkastede den (ibid. c. 55). Et mærkeligt Sted, som antyder at Folkeforsamlingen var deelt i et patricisk og plebeisk Partie. Til Hannibals Tid kunde Lovforslag gjøres og antages i Folkeforsamlingen; thi paa denne Vei kuede Folkets Helt Aristokraterne til at indskrænke Dommercollegiets Embeds-Tid og skaffede sine nyttige Financeforslag Lovskraft (Liv. I. XXXIII c. 46 legem promulgavit pertulitque in concione). Med Hensyn til Folkets Magt tager Theodorus Metochita (p. 156 ed. Bloch) ikke i Betænkning at kalde den puniske Stat en *κοινοπολιτειαν*.

- S) Jeg læser med Schneider *μενοντες* istedetfor vulg. *μελλοντες*.
 9) De oppebar ikke som i Athenen *δικαστικον* og *ἐκκλησιαστικον*.
 1) Schneider, som ikke kan forene dette Sted med et Parallelsted (Polit. I. III c. 1, 7), foreslaaer at kaste den nægtende Partikel bort, da Aristoteles netop mener, at judicia vare beskafne i Carthago som i Sparta. Men S. har upaatvivlelig forfeilet den rette Fortolkning. Aristoteles mener (I. III c. 1), at den dømmende Magt ikke var i Folkets Hænder i Carthago ligesaa lidt som i Sparta; men her paa dette Sted staaer *καθ'απερ εν Λακωναιμονι* i Modsætning til noget andet, nemlig til *αλλας εν' αλλων*. I Sparta sorterede forskjellige Sager under forskjellige Tribunaler, men i Carthago alle under eet Tribunal, nemlig Centumvirerne og Pentarcherne, der begge synes at have været Comitteeer af det alt organiserende Senat.

Övrighedspersoner burde vælges ikke blot efter Adel og Byrd, men ogsaa efter Formue, saasom man ansaae det for umuligt, at en trængende Mand kunde være god og retskaffen i høiere Statsembeder og ikke stifte Uroeligheder. Til Adel og Rigdom toge altsaa Carthaginerne fornemmelig Hensyn, naar de besatte de høiere Poster i Staten, i Særdeleshed Kongeværdigheden og Anførselen af Republikens Krigshær og Flaade. Hvis den fattige Optimat kunde misbruge en høi Embedsstilling til at forstyrre den offentlige Rolighed af privat Lidenskab, saa mener Aristoteles, at Skylden var Lovgiverens, som fra Begyndelsen af havde maattet sørge for, at Optimaterne kunde saavel i deres offentlige som i deres private Liv iagttage et anstændigt borgerligt Forhold. Dersom man for den offentlige Roligheds Skyld ogsaa havde at tage Hensyn til Velstand (*εὐπορίαν*), saa var det daarligt, at hine høie Poster i Carthago, nemlig Konge- og Feldtherreværdigheden solgtes 2); thi ifølge denne Lov skattedes Rigdom høiere end Dyd, og alle Borgeres Attraae blev Penge-Interesse; hvad der nemlig var Principet hos Regjeringen, kunde ikke andet end træde frem hos den private Borger. Men der, hvor ikke Dyden agtedes høist af Alt, hvilede ikke Aristokratiet paa nogen fast Grundvold 3). Det var paa den anden Side ogsaa naturligt, at de,

-
- 2) Polybius (l. VI c. 56) erklærer ligeledes, at Carthaginerne Intet ansaae for skammeligt, som bragte Fordeel, og at de aabenbart kjøbte høie Embeder (*δοῦρα γὰρ πρὸς δίδωρες λαμβάνουσι τὰς ἀρχάς*). Ligesom Æresposter vare tilfals, saaledes kjøbte Feldtherrerne sig Partier i Staten. Hvad Hamilcar Barcas gjorde til Bytte i Spanien, det delte han imellem Soldaterne og den ham hengivne demokratiske Faction i Carthago (Appian. Hispan. c. 5 cfr. Nepot. vit. Hamilcar. c. 5).
- 3) For at forebygge de for Moraliteten farlige Følger, som Rigdoms-Afguderiet og Kjøbmandslivet førte med sig, havde Carthaginerne egne Sædeligheds Love: saaledes kunde f. Ex. den, som forödede sin Fædrene-Formue, offentlig anklages (Theod. Metoch. p. 159 sq). De havde ogsaa egne præfecti morum eller Censorer med en saa udstrakt Magt, at Een af dem kunde forbyde Hamilcar Barcas at leve i Selskab med den unge Asdrubal (*quem nonnulli diligi turpius quam par erat ab Hamilcare loquebantur*. Nepot. vit. Hamilc. c. 3). Dette Embedes Natur gjør det rimeligt, at censura morum i Carthago var een af Centumvirernes eller Pentarchernes Bestillinger; thi disse vare jo ligesom Carthagos Ephorer og skulde vaage over Love og Sæder, i Særdeleshed over deres Forhold, som beklædte de høiere Embeder. En Opsynsmand over Sæderne har altid den ønskeligste Leilighed til at blive Despot. Man seer af Livius, hvad Roms Censorer efterhaanden kom til at betyde "censura deinde tanto incremento aucta est, ut morum disciplinaeque penes eam regimen, senatus equitumque centuriæ, decoris dedecorisque discrimen sub ditione ejus magistratus, publicorum jus privatorumque locorum et vectigalia populi

som havde kiøbt deres Værdigheder, vilde høste Vinding af dem, for med Renter at erstatte sig Omkostningerne. Skulde den fattige og mere retsindige Borger ville søge den Fordeel, og den slette Borger ikke ville aagre med den Capital, for hvilken han havde kiøbt sig sin Post⁴)? I deres Hænder, som kunde og vilde regjere vel (*τοῖς δυναμένοις ἀρισταρχεῖν*), burde Regjeringen være. Lovgi-

Romani sub nutu atque arbitrio essent? (Liv. l. IV c. 5). Hvo troer ikke her at læse en Beskrivelse af den samme Stand, som Livius kalder ordo judicum i Carthago? — I ovennævnte Tilfælde synes det, som Censoren brugtes som et Redskab af Hannos Partie til at ydmyge Barcinerne og betage Hamilcar og Asdrubal Evne til at danne Feldtherrer og Partiehövdinge i deres Skole og af deres Stamme. Hanno reiste sig i Senatet ikke længe efter Hamilcars Død og mente, at den unge Hannibal ikke burde træde under Asdrubals Fane; "flore[m] ætatis Asdrubal, quem ipse patri Annibalis fruentum præbuit, justo jure eum a filio repeti censet. Nos tamen minime decet juventutem nostram pro militari rudimento assuefacere libidini imperatorum. An hoc timemus, ne Hamilcaris filius nimis sero immo-dica imperia et regni paterni speciem videat? et cujus regis genero hæreditarii sint relecti exercitus nostri, ejus filio parum mature serviamus? Ego istum juvenem domi tendendum sub legibus, sub magistratibus docendum vivere æquo jure cum cæteris cences, ne quando parvus hic ignis incendium ingens exsuscitet (Liv. l. XXI c. 5). Heraf lader sig ogsaa Striden mellem Hannibal og ordo judicum tildeels forklare.

- 4) "Vectigalia publica partim negligentia dilabebantur, partim divisui et prædæ principum quibusdam et magistratibus erant; quin et pecunia, quæ in stipendium Romanis suo quoque anno penderetur, déerat tributumque grave privatis imminere videbatur (Liv. l. XXXIII c. 46). Saaledes vansmægtede denne rige Stat midt i al sin Fylde under aristokratiske Misbrug, og Provindserne fölte Trykket af de Mægtiges Havesyge (cfr. Polyb. l. I c. 72). Carthagineuserne kunde, som Erfaringen viste i Krigene mod Agathokles, med deres egne Leietropper og med Romerne aldrig stole paa deres Bundsforvandre i Afrika selv, og de Carthaginensiske Borgere selv vare for faa til baade at bemande Flaaden og at udrede den Landmagt, som en uklog Politik og altfor dristige og omfattende Planer krævede. Naar Flaaden ikke kunde afholde en fremmed Fiende fra Africas Kyster, saa havde Carthago Intet at stole paa uden sine egne tredobbelte Mure. Den Embedsmand, som i Særdeleshed havde Leilighed til at berige sig, var Republikens Qvæstor eller Skatmester (Liv. l. XXX c. 46), og da han fra Qvæsturen af traadte ind i ordo judicum, saa fandt han gjerne billige, gunstige Dommere, der som delagtige i Byttet ikke nægtede en titkommende Embedsbroder deres Beskyttelse. Statsforfatningen selv begunstigede Underslæb, indtil Hannibal rettede Feilen ved at svække Dommercollegiets Magt. Hvad der iøvrigt skal forstaaes ved prætura hos Carthagineuserne, som var det Embede, i hvilket Hannibal foretog sig hine Reformere (Nepot. vit. Hamilc. c. 7 cfr. Livius l. c.), det veed jeg ikke; kuns seer man, at prætura var forskjellig fra Kongeværdigheden og ikke varede længere end eet Aar.

vercn 5) havde handlet visere, om han end ikke havde brydt sig om de retskafne Borgeres Fattigdom og meget mere sørget for, at de som Embedsmænd ikke bleve Uroestiftere. Det kunde ligeledes synes daarligt, at det i Carthago var een Mand tilladt at beklæde flere Övrighedsposter, og at dette ansaacs for hæderligt. Lovgiveren havde burdet indsee, at een Gjerning bedst bestrides af een Mand, og ikke befale den Samme at være baade Flöitespiller og Skoemager. "Naar en Stat ikke er altfor liden, handler man mere baade efter Borgernes og Almuens Sind (*πολιτικωτερον εστι και δημοτικωτερον*) ved at lade Flere tage Deel i Statsstyrelsen. Ligesom i Feldten, hvor Alle enten adlyde eller befale, saaledes gaaer det ogsaa i Staten bedre og hurtigere, naar Alle ere i gjensidig Virksomhed." Men da nu ved hiin Feil Oligarchiet blev mere forhad, saa søgte man at raade Bod derpaa ved at berige Almuen, idet man jevnlig skikkede en Deel af samme ud i Provindsstæderne 6). Men Aristoteles bemærker rigtig, at Lykken böd denne Hjelp til at opretholde den bestaaende Forfatning, men at det egentlig tilkom Lovgivningen at hindre Oprör og Udbrud af Misnöie. Naar Ulykker indtraf, og Almuen faldt fra sin Övrighed, saa var der i Loven intet Middel til at tilveiebringe Roelighed i Staten.

- 5) Aristoteles nævner paa flere Steder i dette Capitel en carthaginensisk Lovgiver eller Lovgivning. Love omtales endnu paa flere Steder (Diodor. l. XIII c. 43 l. XIV c. 54. Liv. l. XXI c. 3. Theod. Metoch. p. 151 sqq.). Bestod desuden nogen Republik i Oldtiden uden Love, endsige en Handelsrepublik, i hvilken Forholdene pleie at være mere indviklede? — Jeg kan desaaarsag ikke give Heeren Ret (Ideen 2 Bind, 1 Afd. p. 121), naar han mener, at Carthag. ingen egentlig Lovgivning havde, men at Sædvaner havde bestemt Statens Forfatning. Jeg tilstaaer gjerne, at Udtrykkene leges og *νομοι* ikke altid betegne en Lovcodex, men jeg mener, at Carthago som en aristokratisk Handelsrepublik tidligere maatte føle Nödvendigheden af en saadan end et agerdyrkende Folk som Romerne.
- 6) Dette forklares ved Parallelstedet l. VI c. 3, 5: *τοιςτων δε τινα τροπον Καρχηδονιοι πολιτευομενοι φιλονεκτηνται τον δημον; αιει γαρ τινας εκπαινοντες προς τας περιοικιδας ποισουν ευπορας*. Formodentlig menes her de rige libyphæniciske Stæder paa Østkysten af Africa propria og de metagonitiske paa Kysten af Mauritanien. Hannos Opdagelsesreise giver et factisk Beviis for Sagen; thi han alene førte 30000 carthaginensiske Nybyggere med sig paa sin Flaade. Den puniske Almues Tilfredsstillelse og Velvære var afhængig af Korntilførsel fra Provindserne, naar Staden selv helst i Krigsnöd ikke ydede Midler til at underholde en talrig Hob af fattige, næringsløse og derfor uroelige Borgere (cfr. Aprian. Pun. c. 56).

S c h e m a

over

Examinationens Gang

ved den offentlige Examen

i

Sorøe Academies Skole

den 21de Julii 1823 og følgende Dage.

M u n d t l i g e P r ö v e r .

Förste Værelse.

Andet Værelse.

21de Julii Formidd. *Latin*..... 8 til 10. }
(Virgil, Livius) } III Classe:
Fransk..... 10 - 12. }

Eftermidd. *Græsk*..... 3 - 5. II Cl.

22de Julii Formidd. *Religion*..... 8 - 10. }
Dansk..... 10 - 12. } II Cl.

Eftermidd. *Græsk*..... 3 - 5. III Cl.

23de Julii Formidd. *Historie og* }
Geographie } ..... 8 - 11. III Cl.

Eftermidd. *Tydsck*..... 3 - 5. II Cl.

24de Julii Formidd. *Latin*..... 8 - 10. }
(Cicero, Grammat.) } III Cl.
Tydsck..... 10 - 12. }

Eftermidd. *Historie og* }
Geographie } ..... 3 - 6. II Cl.

25de Julii Formidd. *Mathematik*..... 8 - 10. III Cl.
Fransk..... 12 - 1. II Cl.

Eftermidd. *Dansk*..... 3 - 5. III Cl.

26de Julii Formidd. *Religion og* }
Nov. Test. Græc. } ..... 8 - 10. III Cl.

28de Julii Formiddag Kl. 10. *Musikprøve og Translocation.*

Dansk..... 8 til 10. }
Religion..... 10 - 12. } I Classe

Tydsck..... 3 - 5. I Cl.

Historie og }
Geographie } 8 - 11. I Cl.

Arithmetik..... 3 - 5. I Cl.

Latin..... 8 - 11. I Cl.

Arithmetik..... 8 - 10. II Cl.

Fransk..... 3 - 5. I Cl.

Latin..... 8 - 11. II Cl.

Naturhistorie. 11 - 1. I Cl.

Eftermidd

Skriftlige Prøver.

---

1 ^{de} Julii	Formidd.	Latinsk Stil.....	8 til 11.	II Classc.
	Eftermidd.	Histor. Udarbeidelse	3 - 5.	III Cl.
2 ^{de} Julii	Formidd.	Latinsk Stil.....	8 - 11.	III Cl.
	Eftermidd.	Histor. Udarbeidelse	3 - 5.	II Cl.
3 ^{de} Julii	Formidd.	Religionsprøve.....	8 - 10.	} II Cl.
		Tegning.....	10 - 12.	
		Dansk Stil.....	3 - 5.	III Cl.
	Eftermidd.	Latinsk Stil og paradigm. Tabeller.....	3 - 5.	I Cl.
4 ^{de} Julii	Formidd.	Orthographie.....	8 - 10.	I Cl.
		Calligraphie.....	10 - 12.	II Cl.
		Eftermidd.	Tydsk Stil.....	3 - 5.
5 ^{de} Julii	Formidd.	Fransk Stil.....	10 - 12.	III Cl.
	Eftermidd.	Tydsk Oversættelse.....	3 - 5.	II Cl.
		Tegning.....	3 - 5.	I Cl.
		Fransk Stil.....	8 - 10.	II Cl.
6 ^{de} Julii	Formidd.	Tegning.....	10 - 12.	III Cl.
		Calligraphie	8 - 10.	I Cl.

astik.

Ungdommens Fædre og Videnskabernes og Academiets Vel-
yndere indbydes herved til at overvære de mundtlige Prøver samt
Translocationshöitideligheden, hvormed Examen slutes, og hædre Læ-
reres og Lærlinges Flid med Deres Nærværelse.

Sorøe d. 1ste Julii 1823.

T a u b e r .